

De tekens spreken: van verliezen met 17- 4 naar winnen met 4 -1. Voetbal en semiotiek.

Inleiding

Waar we bewust mee bezig zijn binnen al onze activiteiten van het Maljuna Frato project ten behoeve van de jongeren is het bevorderen van integratie gericht op het volgen van een opleiding of een plaats op de arbeidsmarkt.

Het is ons gebleken dat veel jongeren die ingeschreven staan bij MJF niet zonder meer deel kunnen nemen aan de arbeidsmarkt. Het belangrijke werk dat de mentoren doen om hun leefgebieden weer te stabiliseren is voor sommigen niet voldoende om hen aan het werk of op school te krijgen. Als ze ergens een plek hebben, is het vervolgens een probleem dat ze hun werk houden of op school blijven. Ze moeten daar intensief op voorbereid worden. We zullen in veel gevallen lange tijd moeten uittrekken en geduld moeten hebben om deze jongeren in te kunnen laten stappen op de arbeidsmarkt.

Hieronder volgt de evaluatie van de sport pilot zoals die heeft plaatsgevonden in de periode 2006-2007. We hebben twee sporten genomen die bij de jongeren geliefd zijn namelijk softbal en voetbal. We beschrijven in dit geval de voetbal pilot. De aspecten die hier aan de orde komen, waren parallel en ook in de softbal pilot van belang. We zullen aandacht besteden aan de volgende aspecten:

- Inleiding: de opzet en doelstelling van het pilot project sport.
- De methode van beschrijving.
- De geschiedenis van het voetbalproject
- De theorie:
  - - discours
  - - semiotiek
  - - semantische ruimte
  - - botsende discourses
- De praktijk
  - 1. wantrouwen
  - 2. ja zeggen, nee doen
  - 3. agressie
  - 4. samenwerken: ont-individualiseren
  - 5. omgaan met verlies
  - 6. botsende discourses: het semiotisch spel
  - 7. trauma
  - 8. Interculturele vaardigheden
  - 9. Integratie
- Conclusies en aanbevelingen

- **Opzet en doelstelling van het pilotproject “Sport”: De vorming van een voetbalteam en een softbalteam met Maljuna Frato jongeren.**

Doel:

Het doel dat wij voor ogen hadden met het sportproject was het bevorderen van de persoonlijke ontwikkeling van probleemjongeren die zich aangemeld hadden bij Maljuna Frato. Waar we vooral aandacht aan wilden besteden zijn de volgende aspecten:

- 1) verhogen van het zelfvertrouwen en de zelfwaardering van de deelnemer
- 2) vergroten van de communicatieve vaardigheden.
- 3) vergroten van hun vaardigheid in een groep te functioneren: discipline, het nakomen van afspraken, teamvorming
- 4) toekomstperspectieven met het oog op scholing en kans op werk verbreden door hun gedrag te verbeteren.

Middel:

We hebben sportactiviteiten geïnitieerd met speciale aandacht voor de individuele en cultuurgebonden identiteitsontwikkeling van de deelnemers binnen de Nederlandse samenleving.

Het is een volkomen nieuw initiatief om als ‘Riagg groep’ in een bestaande club te willen ‘integreren’. Als er aan sport gedaan wordt binnen de GGZ dan gebeurt dat altijd binnen het instituut zelf, in de eigen omgeving en met eigen hulpverleners. We hebben samenwerking gezocht met een gewone Rotterdamse voetbalclub die lid is van de KNVB. Wat voor de club nieuw was, was dat we een eigen elftal wilden formeren. We wilden onze eigen groep om in staat te zijn te interveniëren in bepaald gedrag. Het was een middel om met MJF jongeren in contact te blijven, nadat ze gestabiliseerd waren. GGZ is voor hen een groot taboe. Het leek ons noodzakelijk om buiten de Riagg een totaal afwijkende behandelmogelijkheid aan te bieden om jongeren niet af te schrikken. In feite is hier dus sprake van contra-intuïtief handelen ¹.

Methodiek

We beschouwen het reilen en zeilen van de teams als het ontstaan van een eigen wereld op microniveau. In zo’n beperkte ‘ruimte’ zal zich in principe hetzelfde voordoen als waar de jongeren op straat of binnen de school, op het werk op macro-niveau mee geconfronteerd worden.

Wat we proberen te bewerkstelligen zijn de volgende aspecten:

- 1) Het gedrag en de houding (vaak conflictueus) aan de orde stellen en corrigeren.
- 2) Individuele talenten aanboren en vaardigheden vergroten.

---

¹ Zie de Toolkit op www.Maljunafrato.nl

- 3) Sporttalent uitdagen, organisatorisch talent tot zijn recht laten komen, zicht op potentiële vaardigheden uitbreiden.
- 4) De dingen die ze leuk vinden en goed kunnen in een sportieve context tot hun recht laten komen zodat ze succeservaringen kunnen opdoen en in zichzelf gaan geloven.
- 5) Empowerment.

Trainingsopbouw

Per week is een inventarisatie gemaakt van de sport onderdelen die hen aangeleerd worden. Het komt in feite neer op een normale trainingsopbouw. Gezien hun gebrek aan vaardigheden is er vanaf het begin een serieuze trainingsopbouw geweest die op zeer elementair niveau begon.

Er zijn 2 trainingen in de week van 2 uur. Het is beter om 2 keer in de week kort te trainen dan een keer lang in verband met de korte concentratieboog van de MJF jongeren. Bovendien integreren de trainingen beter in hun leven als er twee contactmomenten zijn per week.

Een training zal er min of meer als volgt uitzien:

- het eerste kwartier: inloop, kletsen, belangstelling tonen voor wat ze meegemaakt hebben
- dan een kwartier warming-up: fysieke oefeningen doen -een uur stevig trainen en daarna een partijtje spelen. Wat we concreet doen zal afhangen van hoever ze al allerlei dingen aangeleerd hebben (zie boven) maar denk aan bespreking van de spelregels, balbehandeling, het ingooien, spelanalyse, wedstrijdmentaliteit, wedstrijdstrategie en dergelijke
- korte afsluiting en nabespreking

Agressieregulatie

Bij het doen van een contactsport zoals voetbal zal agressie onvermijdelijk deel uitmaken van de trainingen en de wedstrijden. Het is belangrijk de jongeren te sturen op geweld en agressie omdat dat een wezenlijk deel van hun leefwereld is. De begeleider kan op die momenten in het spel actief ingaan op de gebeurtenissen zonder meteen therapeutisch in directe zin te zijn. Bovendien gaan we ervan uit dat als er in een sportieve setting uiting kan worden gegeven aan hun frustraties er al een natuurlijke vermindering van agressie zal zijn in hun dagelijks leven.

Bewustwording/zelfreflectie

Doordat de jongeren op een andere (in eerste instantie sportieve) manier naar hun leven en werkelijkheid leren kijken, is het onze aanname dat er automatisch een groter bewustzijn ontstaat, ook buiten het oefenveld. Vanzelfsprekendheden in gedrag en omgang met de wereld zullen misschien niet meer zo vanzelfsprekend zijn, wanneer zij beseffen wat dat doet met de ander. Op het moment dat ze hun eigen talenten zien in de sport, groeit hun positief zelfbeeld en komt er meer ambitie om iets van hun leven te maken.

Onze focus is komen te liggen op het ontwikkelen van interculturele vaardigheden van *alle* betrokkenen.

Randvoorwaarden

Dit project staat of valt met de *vertrouwensband* tussen de jongeren en de begeleiders. De begeleiders moeten bereid zijn binding aan te gaan met de jongeren. Daarnaast is *tijd* om hun sportiviteit en groepsgevoel te laten ontstaan en vorm te geven een voorwaarde.

- **Methode van beschrijving**

We combineren in dit stuk de beschrijving van wat er gebeurd is gedurende het eerste trainingsjaar van het voetbalelftal en een evaluatie van onze bevindingen vanuit een semiotische benadering en de theorieën die ontwikkeld zijn over discours. Onze ervaringen met het voetbal lopen parallel aan de ervaringen opgedaan in de softbal pilot.

We hebben een aantal betrokkenen geïnterviewd en we zullen bij de bespreking van de pilot gebruik maken van citaten uit die interviews. De interviewmethode is gebaseerd op de ideeën van Guba en Lincoln (1985). Het geeft ons de mogelijkheid te benadrukken waar de betrokkenen zelf op focussen en welke keuzes ze al dan niet bewust maken. Hun verhaal van de gebeurtenissen wordt door ons geïnterpreteerd vanuit een semiotische benadering gericht op de discourses waar we mee te maken hebben.

Het is in deze pilot duidelijk geworden dat deze jongeren een tijdrovende en arbeidsintensieve begeleiding behoeven alvorens ze zelfstandig hun weg op de arbeidsmarkt kunnen vinden. Door ons te concentreren op de betekenis die hun *gedrag* kan hebben, proberen we op een semiotische manier de tekens die ze afgeven te interpreteren. Waar we ons bewust van zijn geworden is dat wij deze jongeren op verschillende manieren kunnen ‘interpreteren’. Als we hun gedrag opvatten als tekens die verwijzen naar GGZ problematiek vatten we hun gedrag op als symptomatisch. Als deze jongeren geplaatst worden in een criminele context dan vindt er een reductie en een te gemakkelijke simplificatie plaats van de complexe problematiek die ten grondslag ligt aan ontsporingen die zich met name bij Antilliaanse, vaak getraumatiseerde jongeren voordoen.

Daarnaast zijn we van mening dat deze jongeren te maken hebben met wat wij genoemd hebben: ‘botsende discourses’. Ieder discours heeft zijn eigen regels of codes. De jongeren zijn vaak niet goed op de hoogte van de interpretatie die in de Nederlandse maatschappij aan bepaalde tekens in een codesysteem gegeven wordt, te beginnen met de Nederlandse taal, want taal is ook een codesysteem. Maar ook op cultureel en maatschappelijk gebied worden ze geconfronteerd met een veelheid aan impulsen die ‘gedecodeerd’ moeten worden.

- **De geschiedenis van het pilot project voetbal**

We zijn in **oktober/november 2005** begonnen een voetbalclub te zoeken waar we zouden kunnen trainen met een eigen MJF elftal. Het bleek lastig te zijn een club te vinden die bereid was met immigranten jongeren als aparte groep in zee te gaan.

In **januari 2006** kwamen we uiteindelijk in contact met **voetbalvereniging BZC '95** in Rotterdam Zuid. BZC was een wat noodlijdende club en het geld dat we wilden betalen om van hun accommodatie en trainer gebruik te maken, kwam hen goed van pas. Het was voor beide partijen duidelijk een win-win situatie om met elkaar in zee te gaan. Een belangrijk voordeel was dat een van de bestuursleden een gekwalificeerde trainer bleek te zijn, die bereid was op korte termijn met deze jongens te gaan trainen in een apart elftal.

Bij de intake gesprekken bleek vaak dat jongens heel graag willen voetballen, maar daar het geld niet voor hebben. We hadden dan ook het idee dat er veel belangstelling voor zou zijn. Helaas waren er in het begin weinig jongeren die mee deden. Gestreefd werd naar een grote groep jongens met verschillende culturele achtergronden (onder andere Antilliaanse, Kaapverdische, Turkse en Marokkaanse) om een MJF voetbalteam te vormen waarin jongens mee kunnen doen met de competitie, iets wat zij zelf graag willen. We zijn gewoon begonnen en moesten afwachten hoe het zou gaan lopen. Het was een moeizame start.

Pas in mei 2006 zijn we daadwerkelijk met de trainingen begonnen.

In **mei 2006** zijn we begonnen met het aanbieden van twee trainingen in de week. We hebben ook wat de mentor betreft wat opstart problemen gehad. De mentor die aanvankelijk was gevraagd de pilot te begeleiden bleek niet te voldoen. Hij kwam moeilijk tot een creatieve invulling aan zijn taak. Het was een nieuw aspect van het mentorschap dat zelf ingevuld moest worden. Noodgedwongen moest er een andere mentor aangesteld worden. Deze had aanvankelijk ook zijn bedenkingen, maar hij was bereid het te proberen.

In juli 2006 komt Wilfrido als mentor bij het team.

Zoals hij zelf zegt in zijn verslag: *“ De gezamenlijke doelen, jongeren via sport resocialiseren, spraken mij wel aan. Ik kreeg ruimte van de leiding om deze gevoelens te uiten en ben vol moed en vertrouwen het gaan proberen. Ik begon op 6 juli 2006 met het draaien van de voetbalactiviteit. Ik trof een dynamische, fanatieke, groep aan. Een aantal jongeren boezemden me angst in: ze vertoonden agressief imponeergedrag (Everon, neef van Everon, Chalton, Papo, David en Henry); ik had een rot gevoel in mijn buik.*

Ik dacht: “hoe pak ik dit aan, waar begin ik het contact?” De groep was niet spraakzaam naar mij en reageerde niet enthousiast op mijn komst en aanwezigheid. Ze dachten waarschijnlijk: “weer een andere mentor, zal deze blijven?” Gelukkig waren er een aantal jongeren die ik goed kende zoals Martje, Furgel, Jonatan en Quinton. Ik ben toenadering naar de groep gaan zoeken via deze bekende contacten. Daar ik van een aantal jongeren een minder goede indruk had, ben ik actief mee gaan sporten om het contact te versnellen”.

En een tijdje later:

“Tijdens het oefenpartijtje, zijn de jongeren te competitief gericht, bezig met/voor zichzelf en komen in het spel hierdoor agressief en bedreigend over. Vooral de woordkeuzes en hoe ze zich lichamelijk opstellen komt bij mij agressief over. Het nodigt niet uit tot het opbouwen van een relatie”.

Gelukkig gaat het vanaf die tijd beter draaien. We worden ondersteund door een vrijwilliger die mede de groep begeleidt. De jongeren vertonen in het begin echt vijandig gedrag naar de begeleider en de trainer: ze zijn vertegenwoordigers van ‘de tegenstander’: de autochtonen. De vrijwilliger is van Surinaamse afkomst, maar hij heeft een lichte huidskleur. Ze denken dat hij een blanke Nederlander is. Zodra de jongeren weten dat hij is getrouwd met een Antilliaanse, verandert hun houding.

Mentor, trainer en vrijwilliger vinden elkaar en de MJF jongeren raken langzamerhand meer op de hoogte of wennen aan het idee van de mogelijkheid om te gaan voetballen. Er komen meer aanmeldingen.

De mentor rapporteert hierover:

“MJF/Riagg Rijnmond werkt samen met voetbalvereniging BZC’95 in de wijk Bloemhof in Rotterdam Zuid. De samenwerking tussen trainer en de mentor van MJF verloopt zowel naar de werkgroep als de jongeren goed. De afstemming ten aanzien van interventies is snel te vinden en toe te passen, de communicatie is open en elkaar aanvullen in de aanpak werkt verhelderend naar de jongeren. De trainer staat open en toont veel interesse voor de cliënten. Hij is nieuwsgierig om te komen tot een betere aanpak van jongeren met een ggz indicatie. De trainer vraagt zich af “waar komen die jongeren vandaan, waarom zijn ze zo veel, wonen ze thuis, zitten zij op school, wie zorgt voor ze?”

Er worden initiatieven genomen om hen bewuster te maken van hun lichamelijke conditie. De meesten blowen nogal heftig, ze eten slecht. Er wordt een bijeenkomst georganiseerd met de GGD Rotterdam. De jongeren worden ingeënt tegen Hepatitis A. Er vindt een seksuele voorlichting plaats.

Eind juli organiseren de jongeren zelf een sportdag waar het softbal team, het voetbal team en een MJF/Albeda team aan meedoen. De GGD is ook aanwezig.

Vanaf het begin heeft de training een vaste structuur van eerst bij elkaar komen en actuele (begeleidings)punten bespreken. Alle begeleiders tonen belangstelling hoe het met de jongeren gaat. Hierna volgt er een warming-up. Vervolgens is er een actieve training om de verschillende technieken van het voetbal bij te brengen. Tijdens de training wordt vaak getransponeerd² naar de realiteit van iedere dag:

- “als je op straat loopt let dan op jezelf en je medemens”,
- “op het werk heb je te luisteren: met een grote mond kom je er niet” ,
- “accepteer je verlies, leer eerst te verliezen (incasseren) om naar winst te kunnen werken”.

Hierna is er gelegenheid tot spelen van oefenpartijtjes. Na de afronding gaat een ieder zich weer douchen /verkleed, hoewel het douchen problemen oproept. De meeste jongeren hebben hier geen zin in. Bloot onder de douche met elkaar blijkt een taboe te zijn.

Langzaam maar zeker kwamen er steeds meer jongeren bij, niet alleen MJF jongeren, ook anderen deden mee, vaak kwamen ze mee met vrienden. We hebben hen opgenomen in de groep uit oogpunt van *preventie*. Deze jongeren waren geen cliënt van Maljuna Frato, maar ze behoorden wel tot dezelfde risicogroep. Een aantal van hen bleek toch allerlei problemen te hebben en zijn alsnog bij MJF ingeschreven.

Na verloop van tijd haakten de erg moeilijke figuren af, omdat ze onder druk gezet werden op voetbalgebied meer te presteren dan ze bereid waren te doen. We sloten ze dus eigenlijk buiten, en hoewel we ons ervan bewust waren hetzelfde met hen te doen als wat we eigenlijk moeten helpen voorkomen, was het toch een ontwikkeling waar we blij mee waren. We sloten hen buiten ons discours. Ze hoorden er niet bij omdat ze zich niet wilden gedragen volgens de regels en eisen die we stelden. Het is een mooi voorbeeld van hoe de praktijk het discours vormt en is. Hun uitsluiting is een machtsinstrument dat tegelijkertijd een disciplinerend

---

² Zie de Toolkit op www.Maljunafrato.nl

teweeg brengt bij de jongeren die in de groep bleven. Het was duidelijk dat voetballen en presteren eisen stelden aan de jongeren.

Het gaf ruimte om met de andere jongens binding aan te gaan en van daaruit te gaan bouwen aan een team. Het gaf de rust en veiligheid die nodig zijn om met de andere jongens op een plezierige manier iets te gaan opbouwen. Het is een mooie illustratie van hoe discours werkt en waarom het er is. Wil je iets bereiken met elkaar, dan moet er een grote mate van onderlinge afstemming zijn in het hanteren van regels en gedrag. We hebben erg veel tijd en energie gestoken in contact. Voor iedere training werd iedereen gebeld, later ge-sms-t, met de vraag of ze op tijd wilden komen. Het bleek in al onze pilots in het begin absoluut noodzakelijk te zijn hen alsmaar te stimuleren te komen, op tijd te zijn.

Vanaf het begin was het opmerkelijk dat ze zo fanatiek waren. Ze wilden presteren, waren heel competitief en gingen voor zichzelf er tegen aan. Hun motivatie om te spelen en te scoren was uitzonderlijk. Ze waren volkomen op zichzelf gericht en niet geïnteresseerd in de ander, laat staan in team building.

De mentor: *“Soms zijn ze te fanatiek, er heerst een sfeer waarin het er ruw aan toe gaat, er is weinig sportiviteit en samenwerking”*.

Ondanks de sfeer blijft de trainer positief en geeft op een leuke manier instructies. Hij krijgt hierin soms licht weerstand van jongeren die moeite hebben met autoriteit. De trainer neigt ertoe vaak te zeggen ‘wat niet goed gaat in plaats van wat anders kan’. Hij maakt de indruk dat hij soms niet goed weet hoe hij deze jongeren moet aanspreken, alsof hij meer gewend is met lieve/brave jongeren werken. Maar hij toont interesse in de jongeren en wil graag snel een team vormen.

De mentor zegt over het vormen van een regulier team: *“dit is naar mijn idee een te hoge verwachting, daar de jongeren niet regelmatig en consequent naar de training komen. De opkomst blijft beperkt”*.

Het blijft zoeken naar effectiviteit. We proberen dingen aan te passen, bijvoorbeeld we veranderen het tijdstip van de training, we bellen de jongeren van tevoren op, we maken afspraken, we proberen de verantwoordelijkheid bij de jongeren te leggen en hen te betrekken bij de voetbalactiviteit.

We hebben besloten **tijdens de zomerstop** gewoon door te trainen vanwege de continuïteit. Gelukkig konden we op een bijveld terecht van BZC, omdat de normale velden in de zomer voor onderhoud gesloten worden.

In de loop van de zomer begint de groep groter te worden, er komen steeds meer jongeren *op tijd* naar de training waardoor perspectieven om een team te vormen groter worden. Zij willen graag zelf een team vormen om mee te kunnen doen aan wedstrijden. Voor ons is het een middel om vaardigheden te verliezen en samenwerken meer aan de orde te stellen. Er is een steeds *grotere opkomst* bij de training van een gemotiveerde, groter wordende kerngroep. De jongeren laten zich betrekken bij de training. Ze zijn enthousiast. Ze zijn goed te spreken over de manier waarop zij in hun waarde worden gelaten en positief worden benaderd. Ze voelen zich betrokken bij het voetbal en denken mee in het geheel. We benoemen de positieve houding en het positieve gedrag tijdens de trainingen en bespreken welk ander gedrag we verwachten als er problemen zijn. De motivatie is voldoende aanwezig zoals bleek in de afgelopen weken, er is sprake van een *kerngroep* die regelmatig aanwezig is.

Aan het eind van de zomer werd duidelijk dat de jongens mee willen doen met het elftal in de competitie. Maar *ze presteerden slecht als team, zowel voetbaltechnisch als organisatorisch*. Daarnaast gaan veel jongeren een opleiding doen. Ze worden door ons daartoe ook gestimuleerd. Dat geeft wat problemen met het tijdstip van de training. Er wordt gewerkt aan een betere aanvangstijd van de training. De mentor blijft de jongeren een sms-bericht sturen

om ze aan te sporen op tijd naar de training te komen. Dit blijkt te werken. Ze komen en brengen vrienden mee die ook willen voetballen. Indien nodig worden ze ingeschreven bij MJF.

Begin oktober 2006.

De mentor: *‘Een aantal jongeren hebben mee mogen wedstrijden om te kijken hoe of wat. Ze hebben meegespeeld met team 2 in de 5de klasse. Verloren tegen VOC 17-2. Motivatie is wel voldoende aanwezig. Het is duidelijk geworden waar de groep als geheel naar toe moet werken om te kunnen/mogen wedstrijden.’*

De jongeren willen meedoen aan wedstrijden, alleen trainen vinden ze niet voldoende. Ze worden ingeschreven bij de KNVB. Ze worden ingeschreven voor de competitie als het tweede team van BZC. De jongeren bleken er heel trots op te zijn dat ze binnen de club erkend werden als tweede team. Toen de groep mee ging doen aan wedstrijden verloren ze met monsterlijke scores, zoals 17-2 of 12-3. De meningen van de overige leden van de club bleken dan ook uiteen te lopen over hun kansen in de competitie. Maar gelukkig had de trainer er alle vertrouwen in.

Het bleek dat ze geen geld hadden voor een eenvoudige voetbaluitrusting. Zelfs geld voor een strippenkaart ontbreekt vaak. In de praktijk blijkt aan sport doen voor deze jongens een te ‘dure’ aangelegenheid. Ze hebben een instantie nodig die hen financieel in staat stelt aan sport te doen, want ze hebben –letterlijk- niets. MJF heeft voor een mooi tenue gezorgd met het Equal logo erop, ze hebben schoenen, sporttassen en handdoeken gekregen en alles wat nodig is om volwaardig aan de competitie deel te kunnen nemen. Basale dingen zoals kleding, schoenen en andere dingen die nodig zijn om ‘gelijkwaardig’ aan teams van andere clubs in de competitie te kunnen voetballen, zijn voor deze jongeren van essentieel belang. Als ze dit soort dingen niet hebben, zitten ze al bij voorbaat in een ongelijkwaardige positie ten opzichte van andere voetballers. ***Ook hier blijkt “Equal” een belangrijke rol te spelen.***

De eerste wedstrijd

Zondag 15 oktober: Citaat van de mentor: *“Vandaag was de eerste echte wedstrijd, spannend!. Er zijn 14 jongeren geselecteerd, waarvan 3 wissels. 4 andere jongeren kwamen mee kijken. De wedstrijd verliep lekker spannend. De houding van David werkt vaak storend in de groep. Na 10 minuten in tweede helft gewisseld; reactie van de jongeren die er uit moesten zijn niet zo positief. Zij wilden door spelen zonder anderen de kans te geven ook mee te spelen. Naar aanleiding van de spanningen in de groep, met name van degenen die gewisseld moesten worden, viel concentratie in het spel weg.*

In de loop van de volgende maanden ontstaat er een goede teamgeest. De jongeren hoeven niet meer aangespoord te worden naar de trainingen te komen. De mentor stopt met het sturen van sms-jes.

Eind oktober/begin november: Uit het verslag van de mentor:

De voorzitter van BZC keek de tweede helft mee van de wedstrijd en zag een aantal zaken in het gedrag van jongeren dat niet op het veld hoort of kan; schelden, teveel praten, buiten eigen positie spelen, grote mond etc. Dit aan de orde gesteld na de wedstrijd die met 2-1 door MJF verloren werd. De voorzitter gebruikte harde woorden daarover; “wat denken jullie wel, jullie zijn geen beesten, dit is niet de manier waarop gespeeld wordt”. Er ontstaat heel snel een situatie waarin heen en weer over elkaar geschreeuwd wordt en elkaar niet laten uitpraten. Van de groep waren het Papo en David die het meest verbaal tekeer gingen tegen de vz en dreigden schorsing/uit het team gezet te worden. De voorzitter liep snel weg na zijn verhaal te hebben verteld. Papo en David worden aangesproken door de eigen groepsleden en door mij op hun gedrag en houding ten opzichte van de voorzitter, dat kan niet. Papo: “weet je Wilfrido, we hebben verloren en dan komt dat mannetje zo schreeuwen

tegen mij, zelfs mijn eigen vader schreeuwt niet zo tegen mij, ik ben nu opgefokt en heb hier de pest aan, ik wil niet dat mensen zo tegen mij praten en helemaal niet als ik verloren heb". Na veel tijd aan de emotionele lading te hebben gegeven, hebben we Papo en David zover gekregen dat we later bij de voorzitter terecht konden en om alles rustig uit te praten. Uiteindelijk kan Papo er mee door. David koos ervoor niet meer te komen. Hierna ben ik naar de voorzitter en de trainer gegaan om te praten over het gedrag van deze jongeren. Ik maak duidelijk dat deze jongeren voor dit gedrag bij dit project zitten. "voor dit gedrag zijn ze bij ons in behandeling en begeleiding, omgaan met autoriteit, incasseren, omgaan met verlies vinden zij moeilijk. Wat wij zien zijn allemaal aandachtspunten, leerpunten waar zij aan moeten werken. Via dit aanbod proberen wij jongeren tot ander gedrag te stimuleren. Jongeren moeten op een gegeven moment inzien dat mede hun gedrag hen beperkt in hun positief functioneren op andere leefgebieden zoals school, werk, sociaal, etcetera. Hier bij voetbal kunnen ze trainen met gedrag". Voorzitter is bereid samen met ons te investeren in jongeren en indien nodig op te treden".

Het elftal voelt zich steeds meer een hechte eenheid en de jongeren willen zo ook naar buiten komen. Een goede illustratie daarvan is dat ze als team op een afgesproken plaats ruim van tevoren bij elkaar komen om gezamenlijk zich te presenteren bij de club waar ze een wedstrijd moeten spelen. Ze kopiëren bewust het gedrag van het eerste team van de club. Ze presenteren zich als een team. Naarmate ze vaker meedoen aan wedstrijden, gaan ze steeds beter spelen. Ze houden rekening met elkaar en werken samen aan het succes van hun elftal. Imco geeft in de groep aan dat hij de rol als aanvoerder leuk vindt. Hoewel hij niet echt kan voetballen en niet veel weet over voetbal, vindt de groep het leuk dat hij het doet. Hij is nog wel wat stil, de groep wil graag dat hij vaker aangeeft hoe of wat; "vertel ons wat we moeten doen, we willen je horen".

Half november wordt er voor de eerste keer een wedstrijd gewonnen. De volgende training was het overweldigend druk. Zelfs vriendinnetjes en moeders kwamen kijken. Er wordt met de club de afspraak gemaakt dat er maximaal 20 jongeren ingeschreven kunnen staan.

Eind november: Uit het verslag van de mentor:

De wedstrijd ging vandaag niet door, vanwege het slechte weer. Vond het erg jammer, had voldoende voorbereiding getroffen zoals fruit en drinken halen. Frans heeft gewacht tot het laatste moment, maar door de regen en wind is het afgelast. Jongeren afgebeld. Weerstand, het grootste deel van de jongeren stond al klaar voor vertrek bij een verzamelpunt aan de Beijerlandse laan in Rotterdam Zuid. Papo in het bijzonder is erg fanatiek en vond het zeer jammer. Hij wil altijd kunnen voetballen; "goed of slecht weer maakt niet uit, het is hier in Nederland altijd slechts weer en ik ben gewend zo te voetballen anders zou ik nooit kunnen voetballen". "we zijn gisteren niet gaan feesten omdat we vandaag moeten voetballen". Heel goed (We proberen steeds de gedragscorrecties te transponeren naar werk/school). In de groep hebben wij het gehad over stemmen voor de 2de kamer verkiezingen 22 november aanstaande. Aantal jongeren geven aan dat zij geen verstand hebben van politiek en dat zij niet weten waarop ze moeten stemmen. De discussie deed me denken aan een les maatschappijleer op school."

Eind november gaat een groepje samen met de mentor naar een toneelvoorstelling van het Rotterdams Wijktheater.

Imco blijkt talent te hebben voor de rol van aanvoerder van het elftal. Hij let op wie regelmatig naar trainingen komt en beloont ook de minder sterke spelers met een plaats in het elftal.

Begin december : Citaat van de mentor:

Na de training hebben we de opstelling voor zondag aanstaande doorgenomen. Ik merk wel dat er spanningen en enige onduidelijkheid begint te ontstaan in de groep. Iedereen wil spelen. Papo en Imco spreken de groep aan en leggen uit waarom de opstelling er zo uit ziet; "Iedereen mag komen kijken, maar als wij met z'n allen gaan spelen dan zijn er te veel wissels en dan kom je niet aan de beurt. Om je niet voor niets te laten komen maken we een keus wie wel en wie niet voor deze keer opgesteld wordt". Frans en ik geven compliment voor hun aanvulling; een keer niet opgesteld worden betekent niet dat je niet meer speelt, hier worden keuzes gemaakt, niet persoonlijk bedoeld".

Eind december: De hele week was er een grote delegatie op bezoek van ons partnerproject 'Oportunidade' uit Amadora, Portugal. Er is een groep van de collega's uit Portugal naar het voetbalveld gegaan. Wij hebben onderling een oefenpartijtje gespeeld. De hele groep deed actief mee en was betrokken bij de ontvangst en uitwisseling met de Portugezen. Na het voetbal zijn we samen als groep naar het WOK-Restaurant gegaan om de avond met de Portugezen feestelijk af te sluiten en om MJF jongeren te belonen voor hun inzet van de afgelopen maanden. De jongeren hebben nog niet helemaal door dat je dan geen flessen wijn en overgebleven vlees stiekem mee moet nemen.

In januari 2007: We zien de volgende positieve ontwikkelingen: ze ontwikkelen zich goed op voetbal gebied, er is meer respect naar elkaar, de veranderende normen en waarden zijn zichtbaar.

Nu dat we het tweede team zijn moeten we denken over een trainingspak/voetbal tenue. We laten de jongeren mee beslissen over de kleur. Ze kiezen voor een kleur die blij overkomt.

Als er problemen zijn met gedrag proberen we te transponeren: Het gaat om wat de scheidsrechter zegt; "het klopt niet altijd maar we hebben het wel te accepteren. Als je bij de werkgever zo weg loopt dan denk ik dat hij jou niet terug verwacht". "Je gaat niet in discussie met je werkgever of docent op school, je kan wel praten en aangeven dat je anders over zaken denkt". Verzoek aan alle jongeren om te proberen meer Nederlands te praten tijdens de wedstrijd.

Niet alleen de trainer/mentor maar ook de andere jongeren ergeren zich aan onsportief gedrag van sommige jongeren bij wissels. Chalton valt in het bijzonder hiermee niet goed in het team.

Begin februari: prik van de GGD voor Heptitis B.

Mimo weet dat hij niet opgesteld zal worden omdat hij nog niet is overgeschreven. Vervelend; uitschrijven kost geld en omdat hij schulden heeft, heeft hij geen geld.

Stefan (15 jaar) wordt aangemeld door de afdeling Jeugd. De bestuursleden van BZC vinden hem te jong, tijdens wedstrijden kan het te gevaarlijk zijn met grote jongens.

Eind februari is de wedstrijd gestaakt tegen Kralingen: Uit het verslag van de mentor:

De wedstrijd werd gestaakt door een incident. Tijdens de 2de helft, maakte Papo een sliding. De tegenspeler vloog hem aan om zijn nek. Voordat de scheidsrechter aan kwam viel een tweede tegenspeler Papo aan. De groep reageert en mengt zich in de discussie. Het loopt uit de hand. Scheidsrechter staakt de wedstrijd. Alle jongeren, behalve Darryl en David, zijn te sussen/ aan te spreken. Darryl en David blijven confrontatie zoeken en gedragen zich zeer uitdagend. Op het moment van weggaan wachten Darryl en David op de tegenpartij. Gelukkig kunnen we ze overreden mee te gaan met de groep.

De voorzitter vindt dat de acceptatiegrens bij sommige jongeren erg laag is. In dit geval waren het volwassen mannen die de jongens aanvielen. Het is een spel en je zou anders verwachten van die volwassen mannen. De mentor: "De jongens zijn niet makkelijk, maar wat Kralingen gedaan heeft is niet goed te praten".

Het is het eerste vervelende fysieke conflict dat we tot nu toe hebben mee gemaakt.

De houding van de assistent van BZC is een probleem. Hij loopt telkens bij uitwedstrijden te benadrukken dat de groep uit Riagg jongeren bestaat. We zeggen dat hij daarmee moet ophouden en dat het gewoon jongeren zijn die deel maken van BZC. Hij loopt zelf half dronken te vlaggen.

In maart is er een incident tijdens de wedstrijd. Citaat uit het verslag van de mentor: *"De wedstrijd liep over het algemeen sportief. Jongeren helpen elkaar over en weer, incasseren beslissing van de scheidsrechter. Tijdens de 2de helft staakt de scheidsrechter de wedstrijd. Hij voelt zich teveel onder druk gezet door zijn eigen team RDM!! BZC blijft rustig. De stemming is paniekerig. De scheidsrechter zegt: "ik fluit in hun voordeel, geef onterechte penalty's en dan nog is niet genoeg, wat willen ze van mij"? We geven hem een glas water om tot rust te komen. We laten hem merken dat hij de scheids is en dat hij het spel leidt en als enige beslissingen op het veld kan nemen. Hij wil het weer proberen onder voorwaarde dat als spelers moeite hebben met zijn beslissing dat hij ze eruit gaat fluiten. Hij komt het veld weer op; de jongeren van MJF klappen hun handen voor hem en reageren enthousiast op zijn komst".*

Eind maart:

Ze hebben een leuke wedstrijd gespeeld tegen LMO en met 2-0 gewonnen. De sfeer gedurende de wedstrijd was feestelijk. Veel foto's gemaakt van de jongeren in hun nieuwe Equal tenue. Frans kreeg veel complimenten van collega trainers voor de prestatie.

De jongeren gaan naar Summerjob event (JIP) in het WTC om informatie te krijgen over werk in de vakantie.

April:

We proberen via de voetbalclub werk voor de jongeren te regelen bij McDonald's.

De mentor: Jonatan kwam niet zonder af te melden. Vind het vreemd van hem, hij komt normaal wel altijd als hij opgesteld is. We hebben met 4-2 verloren tegen Steeds Hoger. De scheidsrechter was partijdig, niet neutraal. In de rust korte aanvaring tussen Frika en Djurmand. Frika vind Djurmand onsportief naar de tegenpartij en dit kan niet. Djurmand wordt boos en wil weglopen. Onder druk van groep blijft hij. David kreeg de laatste 20 minuten een rode kaart. De voorzitter van BZC wordt emotioneel en roept naar de scheids; "dat kan niet man, die jongen deed niets". David reageert hierop en loopt rustig weg. Na de wedstrijd praat vz met de scheidsrechter. David gaat met de scheidsrechter praten om het weer goed te maken. Gelukkig krijgt hij geen rode kaart.

De jongeren zijn goed met hun verlies omgegaan. Ze gingen zoals gebruikelijk als groep weg.

zondag 15 april 2007

Vandaag kwamen 15 jongeren naar de wedstrijd. De tegenpartij, Kralingen liet het op het laatste moment afweten door het incident van weken terug. We hebben besproken dat dit misschien niet gebeurd was als wij sportiever hadden gespeeld tijdens de vorige wedstrijd.

Papo zegt: "wij waren van plan om vandaag sportief te spelen, we hebben de afgelopen weken hier veel over gepraat, er zijn consequenties gekomen en we wilden gewoon voetballen, trouwens vergeet niet zij vielen ons aan vorige keer niet wij".

Jonatan kwam niet opdagen, reageert niet op oproepen. We zijn hier ongerust over.

Eind april 2007: crisis.

We hebben met 2-1 tegen DEH Mussen verloren. De trainer is er niet bij. De wissels verliepen niet goed, veel emoties. Eerst waren de voorzitter en de trainer aan het ruzie maken over het tenue, dan Neldri en Chalton over trui nr.11, David en Frika die niet naar team 1 willen, zoals Frans had afgesproken en Darryl die persoonlijk doet naar Marvin toe; "klootzak, kanker pinguïn". En dan nog de situatie Jonatan: hij blijkt iemand neergeschoten te hebben. Hij heeft zichzelf aangegeven bij de politie. Gelukkig is het slachtoffer niet dood. De mentor voelt zich aangeslagen en trekt zich de situatie met Jonatan persoonlijk aan. In zijn verslag schrijft hij: *"hoe is dit mogelijk, hoe kon het zover komen, wat had ik kunnen doen om het te voorkomen, waar ging het mis?"*

Later komt Darryl, Papo, Shelton, Frika toenadering zoeken. Ze praten rustig over wat er allemaal is gebeurd. Marvin wil stoppen als aanvoerder, dat is jammer.

Begin mei:

Een aantal jongeren loopt heel persoonlijk anderen uit het team uit te schelden: De mentor is in het bijzonder niet te spreken over het gedrag van Neldri, David en Darryl. De voorzitter stelt voor om een gesprek met de jongeren voor te zitten. David loopt weg terwijl hij roept: "het team valt uit elkaar!!". Darryl zit ongeïnteresseerd te bellen tijdens het gesprek. Aan hem en Neldri ook de boodschap om te vertrekken. Papo en Imco geven aan dat dit fout loopt, dit zagen zij aankomen omdat een aantal jongeren voor veel spanningen zorgen. Zij vinden het jammer want zij vinden het leuk om te sporten. Sherlon en Mimo lopen vanzelf weg.

Van de 15 jongeren blijven er uiteindelijk 7 zitten.

Humphrey; *"ik zit hier voor mezelf, Darryl is een goede vriend van mij maar nu ben ik hier voor mezelf. Ik vind het wel vervelend maar voor mij is sporten belangrijk en hier krijg ik kans om te voetballen"*.

6 mei: Vandaag inhaalwedstrijd. Er komen vandaag 14 jongeren opdagen waarvan 4 jongeren uit de 1ste team. 4-0 verloren tegen Maasstad. De sfeer tijdens de wedstrijd was goed. Bij fouten werd er sportief op gereageerd. Het verlies werd goed geïncasseerd, niemand deed emotioneel.

8 mei Er komen vandaag 14 jongeren opdagen. Imco, Papo en Sherlon hebben positief gereageerd op mijn verzoek om te komen. Ze willen gewoon lekker sporten. Anderen komen ook kijken naar de training. Er wordt een gesprek georganiseerd met de jongeren in de kleedkamer over afgelopen dagen. Het heeft resultaat. We hebben met 5-4 gewonnen van Steeds Hoger, en het was zeer spannende wedstrijd. De wissels verliepen zonder problemen en sportief. Hamza en Tito hebben goed gespeeld, complimenten van teamgenoten. De sfeer zonder Darryl en Neldri was goed en ontspannen.

De groep herstelt zich van de spanningen van afgelopen weken.

Tijdens de RET-toernooi ging alles goed met de jongens, ze hadden een leuke en sportieve dag. Ze hebben de 4de plaats gewonnen. We zijn trots op onze jongeren. De trainer deelt ons mee dat volgend jaar een druk jaar wordt, er komen meer teams naar BZC. Het MJF team wordt team 3. De mentor zegt: *" ik vind het een slecht idee dit team BZC3 te gaan noemen, ze zijn gewend aan BZC2 en ontnemen daar een soort status aan, zij zijn BZC2"*. De trainer zegt dat er een compleet team van een andere club bij komt. Er moet geschoven worden.

De laatste wedstrijd zondag 20 mei 2007

19 jongeren kwamen opdagen bij de laatste wedstrijd. 4-1 gewonnen tegen Centrum Portugezen. De wedstrijd was zeer goed, alhoewel soms emotioneel.

29 mei 2007

Vandaag kwamen 15 jongeren opdagen naar de oefenwedstrijd tegen het nieuwe tweede team van BZC. 4-4 gelijk spel. De sfeer was buitengewoon vriendschappelijk. Beide teams waren gelijk in leeftijd en klasse. Sommigen bleken elkaar te kennen.

Na de wedstrijd herinnerden een aantal jongeren eraan dat zij de afgelopen 2 à 3 weken hebben aangegeven niet meer te willen voetballen bij BZC. Frika en David hebben het gevoel dat zij hier niet kunnen groeien. Ze willen en kunnen hoger spelen, maar denken niet dat de trainer hen daarbij wil/kan ondersteunen. Evenals zij vinden Shelton, Roel en Kawsay het minder, en zelfs een belediging, dat zij team 3 worden terwijl zij gewend zijn aan de naam team 2. De jongeren geven in vertrouwen aan dat zij de afgelopen weken te horen hebben gekregen van het bestuur dat zij contributie moeten betalen als zij weggaan. De jongens voetballen binnen MJF, de contributie is al betaald. Het heeft geen zin te proberen ze op deze manier vast te houden als ze niet willen.

Na de wedstrijd kwamen Frika en David, Kawsay, Shelton, Roel met het verzoek om ze uit te schrijven. De trainer had het gevoel dat ze hem een *“mes in de rug staken. Ik heb ze een jaar getraind en nu laten ze me vallen”*. Kenny, Frika en Sherlon, Marvin en Hamza laten zich overschrijven naar een andere club. Roel kan zo weg want zijn gegevens waren nog niet ingevoerd. David en Kawsay zijn ook gestopt maar waren laat met hun overschrijving, het is nu nog de vraag of zij binnen het project blijven spelen. Papo en Imco laten zich niet overschrijven maar stoppen wel met voetbal omdat zij het het komende schooljaar druk gaan krijgen door examenjaar en honkballen.

Met de meeste van de jongeren houdt de mentor de komende maanden nog contact om te kijken of het goed met hen gaat.

Juni 2007

De mentor is door Jonatan gebeld. Hij zit in de gevangenis. Hij maakt zich zorgen om zijn vriendin Naya, *“laat een mentor met haar praten, ik kan nu niets voor haar doen, ik hou me hier rustig maar voel me niet zo goed, vertel het die jongens maar en doe ze de groeten voor me”*.

De mentor: *“Persoonlijk vond ik het een hele uitdaging gespannen situaties met de groep en individuele jongeren te doorbreken. De problematiek van de MJF jongeren in het voetbal is gebleken vrij complex te zijn. Je denkt dat een van de jongeren de afgelopen 2 jaar ontzettend hard heeft gewerkt aan zijn eigen vragen om zich met begeleiding te stabiliseren via scholing en werk. Gebleken is dat er te veel factoren zijn die ertoe kunnen leiden dat jongeren snel terugvallen in oude patronen. Dit is een heel moeilijk punt; iets wat mij niet alleen functioneel maar ook persoonlijk heeft geraakt.”*

De **trainer** schrijft het MJF team een boze brief naar aanleiding van het vertrek van een groot aantal jongeren. De brief zullen we in de loop van de analyse in het hoofdstuk **Verlies** nader bespreken.

- **De theorie**

We gaan proberen de concrete ervaringen die we tot nu toe opgedaan hebben met onze voetbal pilot te interpreteren vanuit een semiotisch standpunt, gericht op de botsing van verschillende discoursen en de manier waarop we de jongeren en andere betrokkenen willen leren daarmee om te gaan, te navigeren binnen de mogelijkheden. We concentreren ons op gedrag: te laat komen, niet komen, ‘ja zeggen, nee doen’, woede uitbarstingen, vechten, fanatiek willen winnen, niet samen spelen, te individueel bezig zijn met de bal, ‘arrogant’ optreden. We merken veel wantrouwen jegens de ander, maar ook onderling naar elkaar. We zullen op een aantal van deze aspecten nader ingaan.

- **Semiotiek**

Deze jongeren komen uit andere culturen. We nemen aan dat dit consequenties heeft voor het tekengebruik. We gaan ervan uit dat *verschillen in semiotische gewoonten de demarcaties vormen tussen de culturen*. Als men zich die verschillen niet bewust is, kunnen min of meer ernstige misverstanden ontstaan (Zie Van Zoest, 1976, p. 54). Die verschillen uiten zich in het gedrag op het voetbalveld en binnen de club. Om beter te begrijpen welke semiotische gewoonten mensen hebben, maken we gebruik van de Peirciaanse semiotiek. Daarnaast trachten we de problemen waar ons team mee geconfronteerd wordt in de voetbal pilot te benaderen en te analyseren met behulp van de semiotiek. Omdat semiotiek zich bezig houdt met tekens, tekengebruik en alles wat daarmee te maken heeft, en omdat alles een teken kan zijn, is er eigenlijk niets dat niet tot voorwerp van semiotisch onderzoek gemaakt kan worden. De semiotische instrumenten kunnen op alle levensgebieden worden toegepast, als maar aan de uitgangsvoorwaarde wordt voldaan dat iets in de plaats komt van iets anders (representatie) en dat daar betekenis aan wordt toegekend (interpretatie). Het onderdeel van de semiotische ‘grammatica’ waar het uiteindelijk om gaat is de **pragmatiek**. Er bestaat geen teken, geen tekengebruik en zeker ook geen communicatie zonder een tekenverwerkend bewustzijn. Het gaat erom wat er met tekens wordt gedaan. Wat doen mensen als ze tekens produceren? Wat doen ze als ze met tekens worden geconfronteerd? Kortom het gaat over betekenisproductie en betekenisconsumptie.

Het leren ‘lezen’ van het tekensysteem van de ander, niet alleen door ons, maar ook door de jongeren zelf, is eigenlijk semiotisch gezien wat we aan het doen zijn binnen onze vernieuwingsprojecten, zowel met sport als met toneel en de sollicitatietraining. De voordelen van de semiotiek zijn dat we ons niet alleen met woorden hoeven bezig te houden, maar dat gedrag, lichaamstaal, objecten etcetera, ook tekens zijn waar we betekenis aan geven in onze interactie met de jongeren. De mentoren geven in de beschrijving van het proces een interpretant (het resultaat van de interpretatie) die het effect is van het zich richten op een teken ten einde kennis te verkrijgen over een ‘object’, in casu migranten jongeren betrokken bij het MJF project. Dit is een vorm van wat de semioticus Peirce noemt ‘Thirdness’, waarmee *het algemeen geldige* aangeduid wordt. Het idee dat wij als medewerkers van het MJF project hebben is dat onze MJF jongeren afwijken van een ‘normaal’ beeld waarmee we vanzelfsprekend kunnen omgaan. Ze kunnen bijvoorbeeld zo agressief zijn, dat je er soms zelfs bang van wordt. Er bestaat een gebrek aan kennis hoe je daarmee om moet gaan. Het waarneembare aspect van wat vaak een ‘intrigerend verschijnsel’ wordt genoemd, vormt het eerste element van de semiosis, namelijk het teken. De aard van het intrigerende verschijnsel, dat wat opvalt als afwijkend, wordt bepaald door gevestigde overtuigingen van degene die het teken wil interpreteren: als onze mentoren focussen op bepaald gedrag, op bepaalde verschijnselen, welke code hanteren ze dan en welke ideologie ligt daar aan ten grondslag?

We kunnen niet alleen de aan ons verschijnende tekens interpreteren, we kunnen zelf ook tekens creëren. We zenden zelf tekens uit die door anderen weer geïnterpreteerd kunnen worden. Onze woorden kunnen we gebruiken om iemand iets duidelijk te maken. We moeten dan wel van tevoren afspraken gemaakt hebben over het gebruik en de betekenis van die taaltekens, zodat de ander ook kan begrijpen wat we bedoelen. We vormen met elkaar een semiotische gemeenschap en een belangrijk middel in onze communicatie is de taal. Taal is een code die bestaat uit symbolische tekens. Dat zijn tekens waarin de relatie tussen betekenaar en betekenis arbitrair is. Die relatie berust op een afspraak. Er is geen 'natuurlijke' reden waarom een voetbal een voetbal heet. Als je de taal niet meester bent van de semiotische gemeenschap waarin je leeft, ligt het voor de hand dat communiceren een stuk moeilijker zal zijn, omdat de 'regels' niet altijd even duidelijk zijn: welke conventies, stilzwijgende afspraken worden gehanteerd? Voor de jongeren met wie wij werken is de Nederlandse taal vaak een groot probleem. Wij, de Nederlandse maatschappij, gaan ervan uit dat met name Antilliaanse jongeren het Nederlands beheersen, maar op de Antillen wordt Nederlands nauwelijks nog onderwezen op school. Er zijn nog maar vier lagere scholen waar Nederlands de voertaal is. De omgangstaal op school en thuis is over het algemeen Papiaments of Spaans. De problemen die de jongeren ondervinden zijn alleen al op taalgebied, dus in het symbolische tekengebruik, dus gigantisch groot.

Gedrag vatten we op als een code die bestaat uit iconische en indexicale tekens. Een iconisch teken is een teken dat in verband gebracht kan worden met datgene waar het naar verwijst, het object of denotatum, op grond van een bepaalde gelijkenis die het potentieel daarmee heeft. Een voorbeeld van een iconisch teken is een bord met een man erop, meestal met een kind aan zijn hand, om aan te geven dat een pad bedoeld is voor voetgangers. De gouden tanden die Antilliaanse jongeren vaak in hun gebit hebben laten zetten vatten wij ook op als iconisch teken. Zo'n gouden tand verwijst binnen de Antilliaanse cultuur naar rijkdom. Het teken verwijst naar de hoeveelheid geld die iemand op de bank heeft staan, maar lijkt er ook op. Daarnaast verwijst het naar de maatschappelijke positie van de betrokkenen: we hebben geld, we staan hoog op de maatschappelijke ladder. In de Hollandse cultuur is geld iets waar je niet mee te koop loopt. Een kroon in je mond verwijst naar een slecht gebit, dus naar een zwak milieu. Dit voorbeeld maakt duidelijk hoe cultuurbepaald je reageert op zo'n teken. Een index is een teken dat een relatie heeft van aangrenzendheid met het object waarnaar het verwijst. Geen rook zonder vuur, zeggen we. En dan functioneert de rook als teken voor vuur. Alles wat ergens de aandacht op vestigt is een index. Het is iets dat je veelal emotioneel raakt. In die zin is zo'n gouden tand dus ook een index. De reactie die Hollanders hebben bij het zien van een gouden tand in iemands mond is er een van weersin: je deinst terug, je sluit buiten. Een index kan veel meer emotie oproepen dan een icoon.

- **Semantische ruimte**

De semantische ruimte waarmee de ander wordt geconcipieerd willen we openbreken of in ieder geval verruimen.

*De lichaamstaal van de sport kan dan een ingang zijn en de uitingen die daarbij opvallen vatten we op als **tekens**.*

Semantiek is de betekenisleer van de woorden zoals ze in een zin voorkomen. Om een weergave te geven van de tot standkoming van de betekenis van woorden hebben we weer de semiotiek nodig. In de semiotiek is het codebegrip hiervoor van essentieel belang.

Peirce heeft de tekens in drie groepen verdeeld, die samenhangen met het fundamentele onderscheid dat hij aanbrengt in drie categorieën van zijnswijze, Firstness, Secondness en Thirdness. Firstness is de zijnswijze van wat is zoals het is zonder te verwijzen naar iets anders. Het is de zijnswijze van het mogelijke, het potentiële.

Secondness wordt aangeduid met begrippen als ‘confrontatie met het harde feit’. Het is de zijnswijze van wat is zoals het is in verband met een ander Second, van het bestaande. Thirdness is de zijnswijze van dat wat is door een Second met een Third in verband te brengen. De zijnswijze van het algemeen geldige.

We nemen weer voetbal als voorbeeld. Als een groepje kinderen op straat speelt met een bal is dat een First: alles is in principe mogelijk, alle vormen van in contact komen met de bal en met elkaar zijn mogelijk. Het spelen wordt een Second als ze zelf regels gaan bedenken om hun spel gestructureerder en spannender te maken. Wanneer ze bij een voetbalclub competitie gaan spelen moeten ze het spel spelen zoals dat is vastgelegd in mondiale regels. Dan pas is er sprake van een Third. Wanneer een speler overtredingen begaat en probeert de grenzen te overschrijden die het spel hem stelt, komt zijn Second in botsing met een Third van het officiële spel.

Een ander voorbeeld met betrekking tot de zorg is een individu dat een afspraak heeft gemaakt met de huisarts of een psycholoog. Er kan in principe nog van alles mogelijk zijn, feit blijft dat het gaan naar een hulpverlener een teken is, een First. De klachten zijn vaag, maar hebben te maken met het hoofd: een Second. Daarna wordt er een diagnose gesteld: migraine of depressie, pas dan is er sprake van een Third: er wordt voldaan aan bepaalde normen.

Peirce raakte ervan overtuigd dat ALLES een teken is, dat wil zeggen in ieder geval volgens de zijnswijze van het mogelijke. De essentiële functie van een teken bestaat uit het efficiënt maken van iets in communiceren met anderen, ons denken of wereldbegrip. Dat doen we door wat Peirce heeft genoemd, het vastleggen van wat we geloven. We geloven van alles, meestal erg onbewust. *Met behulp van het begrippeninstrumentarium dat de semiotiek ons biedt kunnen we ons bewuster worden van wat wij en anderen geloven, van wat als ‘geloofsgewoonten’, ook wel codes genoemd, aan het menselijke denken en handelen ten grondslag ligt. Een code is een regel die een teken met een betekenis verbindt. Dit is de link naar de verhalen en het handelen waar pupillen van Maljuna Frato, hulpverleners, opleiders, uitzendbureaus en dergelijke ons mee confronteren met betrekking tot hun ervaringen. “De code legt een betekenisvolle relatie tussen iets dat waargenomen wordt en iets waar dat wat waargenomen is, voor zou staan” (Van Alphen, 1982, p. 45).*

Om iets te kunnen zeggen over hoe betekenis tot stand komt heb je het begrip ‘code’ nodig. Mensen kunnen kiezen uit verschillende codes bij het geven van betekenis aan bijvoorbeeld een verschijnsel als taal, of lichamelijke uitingen tijdens voetballen. Die codes, of ook wel regels genoemd, worden bepaald en beperkt door conventies. We hanteren bepaalde ‘afspraken’ daarover. Een code is dus een conventionele regel die betekenis vastlegt. Er is sprake van een conventie in zingeving en daarmee is het een Third.

In principe is het zo dat er verschillende codes, afspraken over hoe we iets interpreteren, gehanteerd kunnen worden met betrekking tot de betekenis die we aan een teken willen geven. De semantische ruimte wordt door mensen gecreëerd door het hanteren van verschillende codes. Iemand kan altijd een nieuwe invalshoek of context bij een teken betrekken. De semantische ruimte rond een teken wordt hierdoor uitgebreid. In principe is het aantal codes dat gebruikt kan worden ongelimiteerd, dus kan ook de semantische ruimte eindeloos uitgebreid worden. Op een bepaald moment kan iemand een bepaald belang hebben of een doelstelling nastreven die van invloed kan zijn op de keuze voor het hanteren van een code om tot betekenis te komen.

Wat we nu zien in de betekenisgeving rond migrantenjongeren is een verstarde opvatting over hoe ‘ze’ ‘zijn’, een soort ontologische waarheid over hun karakteristieken. Ze worden op grond hiervan buitengesloten op de arbeidsmarkt: er bestaat een eenzijdig beeld van hoe ze functioneren. We kijken niet meer naar het optreden van een individu, maar hanteren een beeld dat op iedereen toegepast wordt alsof het een wetmatigheid betreft: ze worden gezien

als allemaal hetzelfde. Je kan dus zeggen dat de semantische ruimte waarmee deze jongeren geconcipteerd worden zeer eenzijdig en beperkt is. Er is geen ruimte voor variatie in de betekenisgeving. Het is precies die beperkte ruimte die we willen openbreken. We willen de mogelijkheid scheppen met verschillende codes tot variatie in betekenisgeving te komen. We denken dat we daardoor een heel ander beeld kunnen neerzetten van wat deze migrantenjongeren beweegt in hun denken en handelen. Het moet leiden tot meer begrip voor de situatie waarin ze verkeren en discriminatie tegengaan.

■ **Het discours**

Wij passen nu enkele van de ideeën over discours toe op de gewone praktijken van iedere dag waarin onze MJF jongeren zich bevinden. Voor het begrip discours baseren we ons voornamelijk op Foucault. Voor Foucault zijn de voornaamste ingrediënten van discours *macht, kennis en 'waarheid'* (1971).

Discours is het geheel van taal, praktijk en materiële vormgeving die samen systematisch het object vormen waarover men spreekt. Je komt het discours op het spoor omdat er een systematiek is in ideeën, meningen, concepten, de manier waarop gedacht wordt en de manier waarop men zich gedraagt, die gevormd worden binnen een bepaalde context en vanwege de effecten die een manier van denken of handelen kan hebben. Een voorbeeld hiervan is de manier waarop er de laatste jaren over gezondheidszorg gesproken wordt en waarin vooral economische motieven een belangrijke rol spelen. De kosten van de gezondheidszorg zijn te hoog en moeten beperkt worden. Daartoe worden allerlei stelselwijzigingen doorgevoerd. Instellingen moeten met elkaar gaan concurreren, het principe van de vrije markt wordt gepropageerd, er moet efficiënt gewerkt (gaan) worden, de verzekeraars krijgen de regie, er wordt het systeem van Diagnose Behandel Combinaties ingevoerd, en ga zo maar door. Om dit allemaal door te kunnen voeren en mensen te overtuigen van de noodzaak van ingrijpen worden de bestaande praktijken gediskwalificeerd: er vallen slachtoffers omdat de hulpverlening faalt. Hulpverleners werken langs elkaar heen en daarom vinden er soms dramatische gebeurtenissen plaats zoals het 'Maasmeisje'. Grote systemen moeten de oplossing bieden: één loket, gefuseerde instellingen, samenwerking en coördinatie, het elektronisch kind dossier zijn daarin enkele van de sleutelbegrippen.

Voor Foucault wordt onze perceptie van objecten gevormd binnen de grenzen van discursieve beperkingen. Discours wordt gekarakteriseerd door 'a delimitation of a field of objects, the definition of a legitimate perspective for the agent of knowledge and the fixing of norms for the elaboration of concepts or theories (1977 a, p. 199). Discours komt voornamelijk tot stand door uitsluiting, het is een set van ongeschreven en geschreven regels. Die regels voor de productie van het discours worden niet gemaakt of samengesteld door één persoon of een groep mensen. Ze worden schijnbaar ook niet gemaakt in het belang van een bepaalde groep, alhoewel ze wel sterker de belangen van de een kunnen dienen dan die van de ander. Wat we kunnen zeggen, denken en willen uitdrukken wordt beperkt door systemen en regels die in sommige gevallen buiten onze controle zijn. We zijn ons niet altijd bewust van die systemen. Soms doen die systemen openlijk moeite beperkingen op te leggen. Zo is de Raad van Toezicht van de Riagg Rijnmond onlangs ontboden bij de Rotterdamse wethouders, Kriens en Geluk omdat de Riagg weigerde de meldcode mede te ondertekenen. Publiekelijk hadden de wethouders geest dat de Raad van Toezicht de directeur hiervoor zou ontslaan.

Er zijn met andere woorden raamwerken waarbinnen we onze uitingen en gedachten en dus ook gedrag, construeren of moeten construeren.

We zetten eerst nog eens op een rijtje wat we kunnen verstaan onder discours:

- Discours bestaat uit een groep uitspraken die een taal scheppen om te praten over- een manier waarop de kennis gerepresenteerd wordt over- een bepaald onderwerp op een bepaald moment in de geschiedenis.
- Discours omvat zowel taal als praktijk en materiële objecten.
- Discours construeert het onderwerp waar over gesproken wordt. Discours definieert en produceert de objecten van onze kennis.
- Discours bepaalt de manier waarop er betekenisvol over een onderwerp gepraat kan worden.
- Discours beïnvloedt ook hoe ideeën in praktijk worden gebracht en hoe die gebruikt worden om het gedrag van anderen te reguleren.
- Discours beïnvloedt wat wel en niet besproken kan worden en op welke manier erover gesproken kan worden.
- Als dezelfde discursieve gebeurtenissen tegelijkertijd op meerdere plaatsen plaatsvinden dan behoren ze tot dezelfde discursieve formatie.

Voor een passend voorbeeld beperken we ons hier tot sport en met name voetbal. We vatten sport op als een discours dat een heel belangrijke rol speelt in de Nederlandse samenleving, denk alleen al aan de vele uren televisie die eraan gewijd worden. Gaan voetballen is een manier van insluiting binnen het sportdiscours en indirect ook binnen de maatschappij.

Heel veel aspecten en ideeën over sport spelen een rol in onze maatschappij. Het heeft het adagium van gezond leven, het leert je te functioneren in een team, het is een gezonde uitlaatklep, het geeft status als je goed presteert, het schrijft een bepaalde manier van kleden voor, enzovoort. Sport sijpelt door in alle aspecten van onze samenleving en positioneert je maatschappelijk, sociaal, lichamelijk en psychisch. Als je lid wordt van een sportclub, geef je daarmee al aan je in te voegen in dit soort ideeën over hoe het leven het best en gezondst ingericht kan worden.

Binnen een voetbalclub is er sprake van saamhorigheid en loyaliteit, aan de club en aan het team waarin je speelt. Je moet als speler bereid zijn op een bepaalde manier het spel te spelen, er gaat zeker disciplineren van uit. De spelers lopen allemaal in het zelfde uniform: verschillen worden daarmee overbrugd. Het team is belangrijk. Je mag zwakke kanten hebben, maar de goede kanten van alle spelers zorgen samen voor het teamsucces. Ook sociaal kun je terugvallen op de leden van de club, het is een netwerk. Dit geldt niet alleen voor voetbal, ook de golfclub of de rotary zijn mooie voorbeelden van hoe mensen terug kunnen vallen op en gebruik kunnen maken van de kennis en maatschappelijke positie van de leden van de club.

Het is voor onze doelgroep te duur om te gaan voetballen. De contributie is hoog en je hebt daarnaast geld nodig voor het tenue en de schoenen en alle andere parafernalia die erbij horen. Dat hebben MJF jongeren niet en daarmee volgt uitsluiting. Ze kunnen niet meedoen om te laten zien dat ze 'gewone' jongens zijn die zich willen invoegen in bestaande maatschappelijke structuren. Vroeger werden veel activiteiten door bijvoorbeeld de kerk georganiseerd waardoor veel belemmeringen die de jongeren nu ondervinden niet aan de orde waren. De kosten werden gedragen door de kerkgemeenschap. Een mooie illustratie hiervan is de padvinderij of verkennerij (dat hing van de kerk af), een beweging die zeer gericht was op de disciplineren van jongeren binnen bepaalde maatschappelijke opvattingen. Het disciplineringsdiscours zoals we dat kenden in Nederland in bewegingen als je AJC of de verkennerij, is vervaagd en niet meer actief. Het feit dat dit soort activiteiten als sport, nu georganiseerd wordt door de Riagg/ Maljuna Frato, dus door de *zorg*, is een teken dat er maatschappelijk gezien een verschuiving heeft plaats gevonden. Je moet eerst ziek zijn of werkeloos wil je binnen

gesloten worden. De verzekering of het Europees Sociaal Fonds betaalt en oefent daarmee druk uit op discursieve structuren.

Sinds Foucault is het gebruik van het begrip discours in zwang geraakt, zij het in steeds andere betekenissen. Foucault houdt zich niet bezig met het pragmatisch begrijpen van wat individuen zeggen en doen, maar met de regels die de productie van uitingen in het algemeen bepalen en de grenzen van wat er uitgedrukt kan worden. Foucault denkt in termen van institutionele en culturele druk in samenhang met de intrinsieke structuur van discours, waardoor we de werkelijkheid interpreteren door vastgestelde discursieve structuren. Een van de aspecten die de vele opvattingen die er bestaan over discours gemeen hebben, is dat ze allemaal ervan uit gaan dat discours georganiseerd is rond de praktijk van uitsluiting: je past binnen het discours, je wordt toegelaten binnen het discours of niet. Dit is de reden dat we zo geïnteresseerd zijn in de ideeën over discours, omdat we te maken hebben met een groep jongeren die zich buitengesloten voelen, soms zichzelf buitensluiten en zeker buitengesloten worden op de arbeidsmarkt. We gebruiken het begrip discours voor de analyse van de machtsverhoudingen die er per definitie zijn. Pêcheux (1995) benadrukt het conflict karakter van discours. Er is altijd een dialoog gaande en er is altijd sprake van een conflict tussen verschillende gelijktijdig circulerende discoursen. Dit impliceert vaak een ideologische strijd. Een goed voorbeeld hiervan is onze eigen ervaring aan het eind van het voetbalseizoen wanneer het Maljuna Frato elftal te horen krijgt dat ze ‘gedegradeerd’ wordt tot het derde elftal in het volgend seizoen. Er ontstaat een conflict, er komt een emotionele en discursieve botsing tussen het elftal en de trainer. In de analyse van de brief van de trainer komt het conflictueuze aspect uitgebreid aan de orde.

Pêcheux benadrukt daarnaast de ongelijkheid die er bestaat wat betreft de toegankelijkheid van de ‘discursive frameworks’ zoals het onderwijs of bekendheid met informatienetwerken en dergelijke. De mensen die deel uit maken van een discours, kunnen daardoor in een positie van *disidentificatie* raken. Het blijkt dat lid worden van een voetbalclub, de toegankelijkheid daarvan bepaald wordt door geld: MJF jongeren gaan niet voetballen omdat ze het niet kunnen betalen. De MJF jongeren vereenzelvigen zich niet meer met de systemen waar ze in zouden moeten passen, zoals sport of het onderwijs. Het aantal uitvallers in het VMBO en MBO onderwijs is schrikbarend hoog. We vatten dit op als een teken dat jongeren zich niet herkennen in het onderwijssysteem. Er wordt hen een rol opgedrongen en een pakket kennis en vaardigheden aangeboden waarmee ze zich niet kunnen identificeren. Hun taal verschilt zo sterk van de taal van de school dat er een niet te overbruggen kloof ontstaat. Ze kunnen de schoolboeken niet lezen waar ze hun kennis uit zouden moeten halen. Er worden symbolische tekens, codes in die boeken gebruikt, die ze niet begrijpen. Bovendien hebben ze een slechte leesvaardigheid. Binnen het onderwijsdiscours ga je uit van kleine stapjes: je moet jarenlang investeren om uiteindelijk iets te bereiken. Het is de ideologie van het Westerse vooruitgangdenken. MJF jongeren hebben vaak (binnen ons discours) zulke onwerkelijke opvattingen over wat het leven hen moet bieden dat ze niet passen in ons piramidale onderwijssysteem. Ze willen direct aan de top zitten, niet langzaam omhoog klimmen. De discrepantie tussen een laag zelfbeeld dat gecompenseerd wordt door een hoog verwachtingspatroon is zo groot, dat ze slecht functioneren binnen het onderwijs.

We denken dat hiervan sprake was bij veel van de jongeren die bij het MJF project betrokken waren. Een beschrijving van de disidentificatie met vastgeroeste morele normen en waarden vindt u ook in de analyse van het toneelstuk “Undercover”, dat in samenwerking met het Rotterdams Wijktheater tot stand is gekomen. Ook in de analyse van de samenwerking van MJF met het Albeda College komt dit aspect uitgebreid aan de orde.

Foucault (1971) wil weten hoe men gekomen is tot een bepaalde ‘waarheid’ en welke mechanismen er een rol spelen in het dominant worden van een bepaald discours, bijvoorbeeld omdat er geld in gestoken wordt (door de Staat of het Europees Sociaal Fonds of een vermogend persoon/groep). Als we kijken naar bijvoorbeeld de wetenschap, dan is het interessant te zien welk dominant paradigma aanwezig is ten koste van andere wetenschapsopvattingen. Er is dus altijd sprake van macht. Foucault staat echter sceptisch tegenover het idee van ‘repressie’: hij denkt dat de macht *verspreid* is in allerlei mogelijke sociale relaties: het produceert en beperkt relaties. Volgens hem heeft niemand de macht, maar circuleert deze voortdurend. Hij hanteert een productief model van macht. Bij de bespreking van deze voetbal pilot gaan we uit van deze ideeën. In het hoofdstuk over **Verlies** komt dit nog uitgebreid aan de orde.

- **Botsende discourses**

Het concept discours is nuttig omdat het ons de mogelijkheid geeft overeenkomsten en verschillen te analyseren binnen een heel scala aan ‘teksten’ in een heel brede zin, die we opvatten als de producten van een bepaalde configuratie van macht/kennis relaties. We gebruiken daarnaast het ideeënpakket van de semiotiek omdat we ‘teksten’ opvatten als tekens en wij als tekengebruiker gebruik maken van codes om tot zingeving te komen. Foucault meent dat de geschiedenis discontinu is en zich niet ontwikkelt naar een hoger niveau van beschaving. Hij wil die momenten van discontinuïteit- als discursieve structuren radicale veranderingen ondergaan- in kaart brengen. Door mechanismen en machtstechnieken ontstaan wijzen van handelen en vormen van spreken die zelf tegelijkertijd resultaat en instrument in een machtsspel zijn.

Sport en toneel zijn binnen het Maljuna Frato project mogelijkheden om variatie aan te bieden, waardoor onze doelgroep de mogelijkheid krijgt zich te profileren op een andere manier dan louter verbaal. Dit zou je een vorm van discontinuïteit binnen de GGZ hulpverlening kunnen noemen omdat het een uitbreiding is van het (te) eenzijdig verbale repertoire van de GGZ hulpverlening. De jongeren krijgen de kans zich in meerdere discursieve structuren te ontplooien. De schaal waarop interacties plaatsvinden is gereduceerd tot een micro niveau, maar we gaan ervan uit dat het in principe gelijk is aan alles wat er op macro niveau zou kunnen plaatsvinden. We kunnen kijken of er momenten zijn dat er discursieve botsingen ontstaan en wat die voor betekenis genereren.

- Onze mentoraanpak en het hand-in-hand begeleiden van de jongeren bij het stabiliseren van hun leefsituatie is een belangrijk onderdeel van ons werk. Het is vernieuwend ten opzichte van het traditionele Riagg behandelaanbod. De jongeren kunnen ieder moment een beroep doen op hun mentor. De mentor functioneert als oudere broer of zus. Het lukt in een groot aantal gevallen de jongeren binnen korte tijd te stabiliseren. Als het nodig is gaan we met hen mee om hun zaken te regelen. In veel gevallen blijven we ze op de achtergrond ondersteunen als blijkt dat ze best zelf dingen kunnen regelen. Zodra ze een dak boven hun hoofd hebben en verzekerd zijn van een inkomen, zou je in theorie verwachten dat er ruimte ontstaat om te gaan werken aan die factoren die mogelijk hun slechte levenssituatie in de hand werken of in stand houden. Onze aanname (en overtuiging) is dat ze op dat moment eigenlijk aan zichzelf zouden moeten gaan werken om in de toekomst te voorkomen dat ze weer in de problemen raken. In deze optiek past het opstellen van een behandelplan. Nadat de acute nood gelenigd is, blijken in de praktijk veel jongeren niet meer terug te komen

naar hun mentor om in face-to-face contacten op een typisch Riagg-achtige manier te gaan werken aan bijvoorbeeld hun psychische ontwikkeling of het verwerken van traumata en dergelijke. Overigens geldt dit voor het merendeel van de ‘gewone’ Riagg cliënten ook: slechts 20% komt uiteindelijk in een langdurige therapie, 80% komt na een aantal keren niet meer opdagen. We denken dat er in die gevallen sprake is van een botsing tussen het dominante hulpverleningsdiscours en het discours van de mensen die een beroep doen op de Riagg.

- We gingen binnen de hulpverlening ervan uit dat voor de jongeren betrokken bij ons project hetzelfde geldt als wat voor Westerse, Europese hulpverleners voor de hand ligt: het is fijn je hart te luchten en te komen tot een soort zelf-ontdekking. De aanname dat het goed voor iemand is om open en openhartig over jezelf te praten maakt deel uit van ons Westerse behandeldiscours. Op basis van hun gedrag concluderen wij dat de jongeren die betrokken zijn bij het MJF project veel meer in een cultuur zitten van je mond houden, zich verschuilen achter een masker. Dat zwijgen vatten we op als een vorm van spreken. Het is een discursieve actie waar je de betekenis aan kunt geven dat ze zich niet willen invoegen in het discours van het openbaar maken van je problemen, het opbiechten ervan. In het toneelstuk “Undercover”, dat in samenwerking van Maljuna Frato met het Rotterdams Wijktheater tot stand is gekomen is deze thematiek vorm gegeven.
- In de praktijk komt het erop neer dat veel jongeren afhaken op het moment dat hun urgente problematiek, zoals huisvesting, schuldsanering en een inkomen geregeld is. We zouden kunnen stellen dat mensen met een andere culturele achtergrond zich moeilijk in de therapie van zelfonthulling, en jezelf een spiegel voorhouden kunnen vinden. Het zou kunnen zijn dat zo’n aanpak veel te confronterend is. Foucault heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar hoe de bevolking gedisciplineerd werd door het regime in gevangenissen. De disciplinerende maatregelen in gevangenissen werden getransponeerd op andere instituten zoals bijvoorbeeld scholen, de kerk en het gezin. Eén van de manieren waarop individuen gedisciplineerd werden, was door middel van de biecht. Foucault beschrijft de biecht als volgt: “The Christian West invented this astonishing constraint, which it imposed on everyone, to say everything in order to efface everything, to formulate even the least faults in an uninterrupted, desperate, exhaustive murmuring, from which nothing must escape”. (Foucault, 1979 p.84) Degene die biecht plaatst zichzelf in een positie waarin de macht van de ander aanvaard wordt: je buigt voor de macht van de ander. Het biechten op zich is een proces waarmee je je zelf construeert als subject dat zich schikt naar de ‘wensen’ van de ander. Voor Foucault is psychotherapie het toppunt van het disciplineren door middel van het opbiechten van problemen. De cliënt wordt ‘een casus’ in het proces van het zich invoegen binnen het psycho-therapeutisch discours. Migrantjongeren zijn er alert op niet in zo’n positie terecht te komen.
- Veel jongeren hebben het idee dat als je in contact komt met de Riagg, je automatisch ‘gek’ bent: ze doen echt moeite contacten met de Riagg te vermijden. We gaan ervan uit dat hun hulpverleningsdiscours botst met het onze. Wanneer hen de dominante vorm van GGZ hulpverlening wordt aangeboden, maken ze braaf een afspraak met de mentor om vervolgens niet te komen opdagen. We proberen het telkens opnieuw en het lukt in veel gevallen niet hen zover te krijgen. We zijn met de voetbal- en de softbalpilot begonnen om een andere manier te creëren met deze jongeren in contact te

blijven en hen de vaardigheden aan te leren die naar ons oordeel noodzakelijk zijn om zich te kunnen handhaven in een werksituatie.

- **De praktijk.**

In de loop van het jaar dat de groep bijeen is, spelen er allerlei factoren in het groepsproces een rol. We gaan in op een aantal van deze aspecten. In onze sport pilots proberen we een bewegings- en lichaamsgerichte manier van kijken te ontwikkelen die inzicht geeft in waar deze jongeren mee zitten. Vaak zijn ze niet in staat of niet bereid met woorden uit te leggen wat er aan de hand is. Een cliënt vertelt ook met zijn lichaam en in zijn gedrag zijn verhaal. We gebruiken een ander tekensysteem dan in een psycho-therapie bij het tekenbenoemen en – interpreteren. We maken ook gebruik van een andere code bij het interpreteren van hun gedrag, die meer gericht is op cultuur. In psycho-therapie komt vooral het tekensysteem van de taal aan de orde. Er is dan sprake van symbolisch tekengebruik. Bij voetballen worden die tekens ondersteund door allerlei andere tekens die een rol spelen, naast de puur-talige. We stappen in dat geval dus af van het gebruik van symbolische tekens en maken gebruik van iconische of indexicale tekens. De taal-puur, maakt plaats voor een soort ‘beeld’ taal. Het zijn gedragstekens en lichaamstaaltekens die verwijzen naar de problematiek waar deze jongeren mee te maken hebben.

Het teken is pas een teken als het als zodanig functioneert, dat wil zeggen op grond van het een of ander een proces van representatie en interpretatie op gang brengt, dat leidt tot de ontwikkeling van een nieuw teken. Dit roept het beeld op van een zich oneindig voortzettende keten van tekens. Als de interpretant (het resultaat van interpretatie) een teken is, dan kan zich daar weer een nieuwe interpretant uit ontwikkelen, en zo ad infinitum. Wanneer we uitspraken doen over een interpretant zetten we als het ware het proces van de oneindige semiosis even stil om een bepaald segment te onderzoeken. Er kan nooit de pretentie ontstaan dat de interpretatieve arbeid als afgerond kan worden beschouwd: men is nooit uitgeïnterpreteerd. Dit is een belangrijk uitgangspunt bij ons onderzoek. Wij kunnen nooit meer dan voorlopige uitspraken doen over onze bevindingen.

Waar wij naar op zoek zijn, zijn tekens die niet worden opgevat als iets eenmaligs, maar als deel van een klasse. Zo 'n interpretant met zijn algemene betekenis, is het waar het Peirce en ook ons, uiteindelijk om gaat. Hieraan kunnen namelijk bespiegelingen over ‘de’ waarheid worden vastgeknoot. Een teken is voor de semioticus- ook de alledaagse gebruiker- alleen maar echt interessant als het kan worden geplaatst binnen een generaliserende interpretatie. We zien iets, er gebeurt iets en we vragen ons af wat het betekent. We zien b.v. agressief gedrag bij de jongeren, het niet accepteren van autoriteit, verlies van zelfcontrole. Die tekens gebeuren in een reeks. Iedere keer in situaties op het voetbalveld wordt duidelijk dat zich een herhalend patroon van gedrag manifesteert.

Wat we willen weten is welke algemene regel er vooraf gaat aan het optreden van dat bepaalde teken, of in welk algemeen kader dit teken geplaatst kan worden.

Deze immigranten jongeren kunnen bijvoorbeeld het gevoel hebben ontworteld te zijn. Misschien is het zo dat de Nederlandse maatschappij onderschat in welke mate deze jongeren problemen hebben met het emotioneel verwerken van verlies, b.v. van een ondersteunend sociaal netwerk. Ook het zich moeten aanpassen aan een onbekende omgeving en problemen met de Nederlandse taal kunnen voor spanningen zorgen.

Daarnaast weten we in veel gevallen dat deze jongeren in hun jeugd allerlei stress ervaringen hebben gehad, zoals emotionele en/of fysieke verwaarlozing, geweld, aanwezigheid bij geweldpleging. Sommigen van hen leven op straat of hebben een tijd op straat geleefd. Al deze factoren kunnen mogelijk leiden tot trauma's.

De bestudering van tekens kan opheldering verschaffen over semiotische systemen waarmee we geconfronteerd worden en ons waakzaam maken voor wat ermee gezegd kan worden.

Daarnaast proberen we de tekens in een culturele context te plaatsen.

1. Wantrouwen en (on)zekerheid

Niet komen opdagen.

Het was in het begin heel moeilijk de jongeren überhaupt bij elkaar te krijgen. Ze zeiden dat ze mee wilden doen, maar ze lieten het vaak afweten. We konden er nooit van uitgaan dat er genoeg deelnemers zouden zijn om een partijtje te spelen bijvoorbeeld. We hadden mede daardoor een moeizame start.

Het gedrag van veel van de MJF jongeren die mee hebben gedaan met de voetbal pilot wordt in hoge mate bepaald door het wantrouwen dat ze koesteren ten opzichte van elkaar en van anderen. Daarnaast hebben wij, de "Nederlandse maatschappij", ook gevoelens van wantrouwen tegenover hen.

Autochtone Nederlanders uit de middenklasse gaan ervan uit dat we erop kunnen vertrouwen dat iemand doet wat hij zegt. Als je zegt dat je naar de training komt, dan verwachten we dat je komt. Immigranten jongeren blijken echter anders met afspraken om te gaan. Niet alleen bij het voetbal doet zich het probleem voor dat iemand zich niet aan zijn woord houdt. Bij toneel en de sollicitatietraining en ook bij ons Humanitas project doet zich hetzelfde voor. Als je als stagiair bereid bent werkervaring op te doen, dan verwachten we dat we op die jongere kunnen vertrouwen. We verwachten dat ze er zijn. Ook bij de toneelactiviteiten en de sollicitatietraining is het een probleem dat de deelnemers niet komen opdagen. Dat gedrag *creëert* het gevoel dat je niet kan vertrouwen op de ander. Als je zegt dat je wil komen en je komt niet, *dan veroorzaakt dat een gevoel van wantrouwen bij autochtonen.*

De *code* die we in de westerse maatschappij hanteren, gebaseerd op de ideologie van 'een man een man, een woord een woord' gaat uit van het vertrouwen in de betrouwbaarheid van de ander. Je zou kunnen veronderstellen dat dit gevoel van vertrouwen een fundamentele behoefte is aan zekerheid. Als ik je niet kan vertrouwen, als ik niet zeker van je kan zijn, dan is je handelen onvoorspelbaar.

Zekerheid speelt in de Westerse cultuur een belangrijke rol. We zijn eigenlijk voortdurend bezig met 'zekerheidsmanagement' of 'het managen van onzekerheid'. Kijk bijvoorbeeld naar het protocolleren van de hulpverlening. De enige reden waarom dit gedaan wordt, is om er *zeker* van te zijn wat er gebeurt, om verrassingen en variatie uit te sluiten. Een recent voorbeeld van dit verschijnsel is dat de ziekenhuizen zelfs een garantiocertificaat willen gaan geven dat een operatie goed geslaagd is. Alles moet transparant en goed geregeld zijn en we moeten er zeker van zijn, ervan op aan kunnen, dat dingen gaan zoals we verwachten.

Het zou wel eens zo kunnen zijn dat onze jongeren *met zekerheid* weten uit de ervaringen die zij eerder hebben opgedaan, *dat zekerheid niet te realiseren is.* Het is in hun geval cultuur-gerelateerd om uit te gaan van een wereld waarin vooral onzekerheid bestaat. Onze hang naar zekerheid en hun bekendheid met onzekerheid botst. Het maakt de autochtoon wantrouwend en onzeker, gevoelens die liever vermeden of uitgebannen worden in de Nederlandse cultuur.

Misschien is het zo dat er tussen culturen altijd sprake is van onzekerheid, we weten alleen vaak niet waar die is gepositioneerd. Hoe doen de MJF jongeren dat? Wij zien in hun

wantrouwen jegens anderen en *jegens elkaar* dat ze leven met de zekerheid dat er alleen onzekerheden zijn te verwachten. Ook bij het voetbal was dat duidelijk aan de orde. Hun houding is heel erg gericht op het eigen functioneren. Ze waren fanatiek bezig ‘met zichzelf’: je hebt de bal, je houdt de bal; eenmaal in het veld, wil je niet gewisseld worden. Het spelen in een team en het je dienstbaar opstellen ten gunste van het team was iets dat ze moesten aanleren. In ons begrip ‘teamwork’ ligt een fundamenteel vertrouwen in de ander verborgen: je werkt met elkaar en voor elkaar. Door de samenwerking in hun voetbalelftal kregen ze zichtbaar succes en dat versterkte het leerproces. Het wantrouwen werd minder. In het begin vertrouwden ze alleen zichzelf. Aan het eind waren ze een team.

In onze Westerse cultuur is de *code* dat we zelf ervoor moeten zorgen dat we ‘zeker’ kunnen zijn van dingen. Ieder individu is verantwoordelijk voor zijn eigen leven. Zelfs de toekomst willen we ‘zeker’ stellen: we sparen, we leven volgens principes als ‘regeren is vooruitzien’, we maken afspraken om te zorgen dat dingen gaan zoals we ze graag willen zien. De *Ground* waarop we dat allemaal baseren is ons *positivistische ontwikkelingsdenken en ons liberaal humanistisch vooruitgangdenken*. We zijn voortdurend bezig met het verbeteren van onze positie nu en in de toekomst. We geloven daarin en het is onze drijfveer. We hebben een kijk op de wereld waarin we de ‘maakbaarheid’ benadrukken en we geloven dat ons dat ten goede komt: dat we ons daarmee verder ontwikkelen, dat we ‘groeien’. Dat is het ‘discours’ waarin we als Westerlingen opgegroeid zijn.

Onze MJF jongeren leven op een andere manier. Ze leven veel meer in het nu, omdat dat waarschijnlijk de enige zekerheid is die ze hebben. Hun enige zekerheid is de situatie waarin ze verkeren. Als ze in het begin bij het MJF project komen, zijn ze niet bezig met ‘groeien naar iets anders toe’. In ons ‘Westerse’ idee willen ze zich niet bezig houden met de toekomst. We interpreteren hun gedrag als een soort verfoeilijke losbandigheid. “Ze leven er maar op los”. We kunnen dit gedrag echter ook op een andere manier zien. Naast de cultureel-gerichte interpretatie dat ze alleen onzekerheid kennen, is het een kenmerk van trauma, dat ze het belang van gericht zijn op de toekomst ontkennen, daar willen ze niet mee bezig zijn. Het zou dus mogelijk een indicatie kunnen zijn dat er sprake is van trauma bij deze jongeren. Als dat zo is, kunnen ze zich emotioneel niet bezig houden met de toekomst.

Als we constateren/interpreteren dat bij het voetbal het onderling vertrouwen is ‘gegroeid’, dan moeten we ons realiseren dat we onze eigen code hanteren. Wij denken in termen van ‘groeien’, de jongeren hebben de neiging dat juist niet te doen. Misschien is het vertrouwen/wantrouwen hetzelfde gebleven, maar is de positionering ervan anders geworden.

Doordat ze in een ander ‘discours’ zijn opgegroeid kun je stellen dat er sprake is van ‘de botsing tussen discoursen’ die de communicatie bemoeilijkt. Vaak zijn de jongeren emotioneel verwaarloosd als kind en in de steek gelaten. Mensen verweren zich vaak door hetzelfde te doen als wat hen is overkomen: bijvoorbeeld door zelf ook in de steek te laten. De code die gehanteerd wordt komt neer op zoiets als ‘de aanval als de beste verdediging’. Het is dit routine gedrag dat we vaak zien bij de MJF jongeren.

Misschien heeft ook de rol van bijvoorbeeld de Antilliaanse overheid er mee te maken (of welke andere overheid dan ook in de ontwikkelingslanden waar de MJF jongeren vandaan komen). Voor het individu is de overheid onbetrouwbaar. De politiek in het algemeen wordt enorm gewantrouwd, omdat de mensen er weinig van te verwachten hebben. Het idee dat de staat voor je zorgt kan volledig ‘vreemd’ voor hen zijn. Het is overigens wel een van de redenen dat deze jongeren naar Nederland komen. Ze zijn dus wel op de hoogte van het verschijnsel van de verzorgingsstaat en hebben er ook hoge verwachtingen van, maar ze zijn er niet ‘vertrouwd’ mee, ze kennen de codes niet. En een van de Westerse codes is, dat je elkaar vertrouwt en dat erop vertrouwd wordt, dat je doet wat je zegt. Geen woorden maar daden. Je daden laten zien hoe je je positioneert ten opzichte van de rest van de maatschappij.

Wat we heel belangrijk vinden is dat ze blijven komen naar de trainingen. We stimuleren het blijven komen en we dringen erop aan dat ze afbellen als ze niet kunnen. In het begin hebben we ze alsmaar gebeld en sms-jes gestuurd. Na verloop van tijd (zes maanden) geven de jongeren zelf aan dat dat niet meer hoeft, ze komen toch wel.

De meesten zijn heel gemotiveerd en willen dolgraag voetballen. Dat is voor de begeleiders een stimulans. Het komen vatten we op als een teken dat representeert dat ze bereid zijn aan ons verlangen naar vertrouwen tegemoet te komen.

2. Ja zeggen, nee doen.

In situaties waarin de jongeren met wie wij werken voor een keuze gesteld worden, levert hun gedrag soms grote problemen op. Het blijkt een complicerende factor te zijn dat ze moeilijk 'nee' kunnen zeggen. De Nederlandse, soms vrij botte manier van je mening geven en duidelijk zijn tegenover de ander is hen vreemd. Openlijk tegen iemand zeggen dat je iets niet wil, hebben ze niet geleerd. Dat is binnen hun culturele codes absoluut taboe. Je zou er de ander mee kwetsen.

De jongeren hebben wat we gemakshalve noemen een ja/nee-cultuur, het discours van 'het ja zeggen en nee doen'. Niet alleen bij het nakomen van een afspraak met een hulpverlener speelt dit een grote rol. In alle situaties waarin deze jongeren te maken hebben met mensen die afspraken met hen willen maken doet zich hetzelfde probleem voor. Ze komen niet opdagen bij het jongerenloket of ze komen de afspraken niet na. Bij het begeleid wonen proberen hulpverleners duidelijke afspraken te maken, waar ze zich niet aan houden. Bij de keuze van een opleiding zeggen ze ja tegen een keuze waar ze niet achter staan, in onderwijssituaties speelt dit een rol en zelfs als er een afspraak voor een interview is gemaakt blijkt later dat ze toch eigenlijk niet willen.

Door alsmaar strak te blijven vasthouden aan onze eis van het nakomen van je beloften, proberen we hen ons discours binnen te lokken en hen op te voeden tot burgers met wie we wat kunnen, die zich voegen naar onze eisen en tradities, in de veronderstelling dat als ze zich niet conformeren, ze zich niet kunnen handhaven op de arbeidsmarkt of in een onderwijstraject.

Realiseren deze jongeren zich wat de impact is van dit gedrag is? De vraag die wij ons stellen is wat het hen oplevert. We vragen ons af hoe ze eigenlijk hun leven (willen) inrichten. Er zijn meerdere mogelijkheden:

- Ze oefenen misschien onbewust macht uit. Hun niet-handelen veroorzaakt heel veel irritatie en ophoud. Meestal resulteert het in het niet verder volgen van een bepaald (voor hen) uitgestippeld traject.
- Ze hebben niet in de gaten hoe hun gedrag leidt tot stroefheid en een soort stasis in hun leven. Pogingen van hulpverleners hun leven weer op de rails te krijgen mislukken.
- Ze vertonen defensief gedrag. Het is een manier om om te gaan met alles wat er op je af komt, waarbij je de regie in handen wil houden, omdat je de ander niet vertrouwt.
- Ze hanteren bewust deze strategie, deze code. Ze zijn bezig hun macht te laten gelden. Als we hiervan uitgaan kunnen we dit gedrag opvatten als "terug praten tot de instanties", ze zetten een andere, indexicale code in dan de gebruikelijke symbolische taalcode.
- Het is gedrag dat een bepaalde (peer) groep vertoont. Ze passen zich aan aan die groep, omdat ze die groepscode kennen. Het geeft een veilig, vertrouwd gevoel.

Het repertoire waarmee het gedrag van de jongeren gedecodeerd wordt, is binnen de Nederlandse samenleving zeer beperkt. De interpretant van dit gedrag is meestal irritatie en onbegrip. “Je hebt niks aan deze jongeren, want je kunt niet van ze op aan”, is een vaak gehoord commentaar. We wantrouwen hen. Hun gedrag (het teken) leidt tot betekenisgeving: het wordt een indexicaal teken dat verwijst naar onbetrouwbaarheid. De ideologie waarop deze interpretant gebaseerd is, is : ‘een woord, een woord’, je doet wat je zegt. Je houdt je aan de regels. Alleen dan kun je elkaar vertrouwen. Het is een ideologie waarin het vertrouwen van de ander en in de ander ook weer een grote rol speelt. Deze jongeren wantrouwen iedereen, zelfs jongeren die behoren tot hun eigen etnische groep. Hun gedrag (ja zeggen en nee doen) kunnen we ook opvatten als een uiting van wantrouwen. Als de code binnen hun tekensysteem is (de regel die teken verbindt met betekenis) dat je de ander niet kan vertrouwen, dan is de ideologie dat je kunt zeggen en doen wat je wil omdat er geen consequenties aan verbonden worden. Je kan beter op geen enkele manier afhankelijk zijn van de ander. Je hoeft je niet te houden aan regels, want de code is dat de ander zich er ook niet aan houdt. *De regel is, dat je je niet hoeft te houden aan regels.* Ze zitten dus in een behoorlijk paradoxale positie!

3. Agressie.

Er zijn vaak spanningen tussen de jongeren onderling. Er zijn dingen die hun agressie oproepen. ‘Ze happen snel’. Het is vooral deze agressie die in het dagelijks leven de grootste risicofactor is waardoor ze in ernstige problemen kunnen komen. In het spel wordt duidelijk dat er grote innerlijke spanningen leven bij de jongeren. Het is een actieve en zeer directe uiting van het innerlijk leven van deze jongens. In tegenstelling tot een verbale therapie krijgen ze tijdens het spel de gelegenheid zich los te laten juist in die routinematige impulsieve uitingen. Ze zijn te fanatiek in hun spel, bang dat ze ‘niet aan de bal komen’. Ze willen de bal niet uit handen te geven. Ze vechten en schelden met elkaar. We vatten dat gedrag op als een uiting van hun angst: in het dagelijks leven speelt deze angst ook een grote rol. Daarnaast is het zo dat als je door hechtingsstoornissen en traumatische ervaringen ernstig beschadigd bent, het stress hormoonsysteem voor altijd beschadigd wordt. Mensen worden agressief omdat er teveel stresshormonen worden aangemaakt en er te weinig stress remmers zijn. Heel eenvoudig zou je kunnen zeggen dat hun alarmsysteem te snel af gaat.

Hier volgen wat citaten van de mentor uit zijn verslag:

*“b.v. Chalton deed **stoer** tijdens de wedstrijd. Hij was vooral met eigen spel bezig. De groep vond dit niet leuk.*

Er ontstond tijdens de training spanning tussen de jongeren (Hamza, David en Papo). Dat kwam deels door een te fanatieke spelhouding van de jongens. Hamza, David en Papo kregen spanningen, vechten, tijdens de training. Ze liepen boos van elkaar weg”.

Naar aanleiding hiervan gaat de mentor in gesprek met de groep over wat er gebeurt op het veld, over wat wenselijk is: “wat vind ik wenselijk en wat vindt de maatschappij wenselijk”.

Er wordt nadruk gelegd op het scheiden van ‘privé’ en ‘openbaar’, ‘werk’ en ‘thuis’.

We gaan ervan uit dat agressieregulatie een belangrijk aspect is om te voorkomen dat ze in aanraking met justitie komen.

We proberen de gebeurtenissen op het veld te **transponeren**³ op wat er gebeurt in hun dagelijkse leven. We willen hen inzicht geven in de effecten van hun gedrag.

De mentor heeft “de groep zoveel mogelijk betrokken bij wat er besproken is en laat hen het eigen gedrag benoemen”. “Het was in het spel even uit de hand gelopen, we willen allemaal

---

³ Zie de Toolkit op www.Maljunafrato.nl

tegelijkertijd de bal en zijn daarin iets te fanatiek, we weten dat vechten niet hoort en het staat niet netjes”. Daarna was de stemming in de groep goed, er werd gepraat.

De mentor: *“We kunnen verder met elkaar”*. *“Voordat de volgende training begon, zochten Hamza, Papo en David elkaar op en hebben het onderling uitgesproken; excuses over en weer, weer ok met elkaar”*.

De jongeren leren dat agressie een probleem is en ze leren met elkaar te praten om de problemen die ontstaan weer op te lossen.

In het begin ontstond er veel agressie als er gewisseld moest worden tijdens een wedstrijd. Ook hier is er sprake van angst niet mee te mogen doen, aan de kant gezet te worden. Het is een teken voor hoe graag ze juist mee willen doen. Wanneer we op deze manier kijken naar hun gedrag en het opvatten als teken hoe graag ze willen participeren in deze maatschappij, dan is voetbal een uitstekend middel om hen het gevoel te geven dat dat ook binnen hun mogelijkheden ligt. Tegelijkertijd moeten ze leren dat er geen gevaar bestaat: even niet meedoen betekent niet dat je er voorgoed uitligt. Het spel geeft de mogelijkheid daaraan te wennen.

Tijdens de wedstrijden loopt het een keer uit de hand, nota bene tegen de ploeg uit Kralingen: Citaat van de trainer: *“Pas een keer gestaakt in al die tijd. Vechtend. Een keer gebeurd. Nou dat – ten opzichte van alle Rotterdamse ploegen is dat niet eens- dat is gewoon normaal. Ze werden gewoon echt geprovoceerd. Want ja, je kan die jongens natuurlijk wél provoceren. Als je de juiste snaar weet te raken dan kan je ze aardig uit de tent halen. En dat wist die Nederlandse ploeg aardig”*.

Die keer was er geen begeleiding bij tijdens de wedstrijd: de trainer: *“dan merk je ook gelijk dat ze een leidinggevende langs de kant missen”*.

De wedstrijd bij Kralingen is gestaakt. De Kralingse club heeft een eerste elftal waarin mensen van 40/45 jaar zitten “die voor hun plezier in Kralingen vier voetballen”. Citaat van de trainer: *“Nou die kunnen het op een gegeven moment met voetballen niet winnen en die gaan dan ‘slim’ voetballen. Die gaan dus rake opmerkingen uitdelen. Het is het eerste seizoen dat het MJF team in competitieverband voetbalt en deze jongens “moeten nog van alles meemaken”*“.

Ze reageren furieus en agressief op de opmerkingen die ze naar hun hoofd krijgen, vooral op beledigingen over hun moeder. Daarmee worden ze uit de tent gelokt. *“We leren ze niet te happen”*.

We hebben het idee dat onze aanpak veel vruchten afwerpt. De meeste jongeren gaan in de loop van het seizoen naar school, sommigen hebben werk. We zijn zeer optimistisch over de ontwikkelingen en het idee begint te groeien bij de begeleiders dat het met deze jongeren heel goed zal gaan in de toekomst. Maar de praktijk blijkt weerbarstiger te zijn.

Het gaat fout met Jonatan. Hij wordt op een avond, met zijn vriendin, gemolesteerd in de buurt van het Zuidplein. Hij doet aangifte bij de politie. We kunnen constateren dat hij zich aanpast aan de verwachtingen die we hebben over het hanteren van de codes, de regels. De volgende dag zoeken zijn oude vrienden hem op om hem op te jatten wraak te nemen. Ze maken hem uit voor ‘watje’ en hij krijgt een vuurwapen in de handen gedrukt om zelf af te rekenen met zijn belagers. (De code van zijn voormalige vriendengroep is “oog om oog, tand om tand”). Hij schiet iemand neer die gewond raakt. De volgende dag geeft hij zichzelf aan bij de politie en hij zit nu in de gevangenis. Hij is inmiddels veroordeeld tot de extreem lange celstraf van acht jaar! Arme Jonatan die zo zijn best had gedaan zijn leven weer te stabiliseren!

Het hele begeleidingsteam is er kapot van. De mentor voelt zich zeer aangedaan hierdoor en overweegt te stoppen met dit werk omdat de emotionele druk te groot is en de teleurstelling te overweldigend.

“We hadden allemaal het gevoel dat het juist zo goed met deze jongen ging”. Het blijkt van groot belang te zijn in welk netwerk iemand verkeert. Jonatan was blij een nieuwe groep vrienden te hebben met wie hij op een andere manier kon omgaan dan met zijn oude vriendengroep. Voor alle jongens werd het voetbalteam niet alleen de mogelijkheid te sporten, maar ook de kans **een nieuw sociaal netwerk** op te bouwen, waarin vriendschappen konden ontstaan en waarin de jongens leerden anders met elkaar om te gaan dan ze gewend waren. Er was vertrouwen gegroeid onderling. Het wantrouwen, dat zo in de weg staat bij hun functioneren was overwonnen.

Het wisselen van discours roept echter spanningen op. Het oude netwerk reageert als iemand naar een ander netwerk overgaat. De oude vrienden accepteren dat niet en doen pogingen degene die eruit wil binnen de groep te houden. Er is een machtsstrijd aan de gang, een botsing van discoursen. Het illustreert heel mooi de theorieën van Foucault over discours en macht.

Toen zijn oude bekenden merkten dat Jonatan de codes hanteerde van een ander discours, zijn ze naar hem toegegaan om hem de code, het ‘wapen’ van het oude discours op te dringen: ‘the law of the jungle’. Ze hebben hem letterlijk een pistool in de handen gedrukt. Hij kon aan die druk geen weerstand bieden. Jonatan had de codes van de Nederlandse rechtsstaat gehanteerd toen hij aangifte deed bij de politie: zijn wapen was aanvankelijk ‘blijven binnen de wet van de rechtsstaat’. Zijn vertrouwen in de rechtsstaat was gegroeid. De code van het andere discours is dat je zelf je recht haalt: oog om oog. Je vertrouwt de staat immers niet.

We hebben het idee dat als na een lange periode van intense begeleiding een jongere terugvalt in vroeger gedrag dat een indicatie kan zijn van post traumatische stressproblemen. PTSD symptomen zoals woede, vijandige gevoelens, het geen rekening houden met de gevolgen voor de toekomst en impulsiviteit zijn allemaal aanwezig bij deze jongeren. Het zijn precies deze symptomen die bij Jonatan een beslissende rol gespeeld hebben. We denken dat bij een aantal van deze jongeren niet voldoende onderkend wordt dat er sprake is van trauma. Als we ervan uitgaan dat er sprake is van psychotrauma bij deze jongeren dan moet de aanpak van de mentor/hulpverlener aangepast worden. Het beeld dat men heeft van de jongere zal erdoor veranderen. Als je snapt waarom iemand zich op een bepaalde manier gedraagt, als je het niet ziet als onwil, arrogantie of misdadig, maar als een uiting van onvermogen, dan ga je vanzelf anders met deze jongeren om. Ook binnen het jongerenloket en justitie zou men zich er meer bewust van dienen te zijn dat dit soort problematiek aan de orde is.

4. Samenwerken: ont-individualiseren

Bij de sportactiviteiten is de aandacht gericht op het vormen van **een team** en een belangrijk aspect hiervan is “waar we met elkaar op moeten letten.” (Citaat trainer)

Samenwerken is een ander aspect van onze dagelijkse praktijk waar veel waarde aan gehecht wordt.

“Jongeren zien in dat door het ontbreken van een samenspel en samenwerking in het spel de tegenpartij hun zwakke punten ziet en hierdoor krijgen wij minder kansen” (citaat mentor).

In het begin speelden ze zo individueel dat ze wedstrijden verloren met 17-2 of 20-4. Dit maakte het heel concreet en duidelijk voor de groep als geheel dat ze niet functioneerden op een manier waarmee ze goede resultaten konden behalen. De resultaten fungeerden als een indexicaal teken voor de jongens voor hun gebrek aan samenwerking. Het feit dat ze hebben leren samenwerken en een team te vormen is af te lezen aan de behaalde resultaten in de loop van het jaar. In de competitie zijn ze geëindigd op de derde plaats. Binnen de vereniging waren ze het tweede team geworden. De laatste wedstrijd is gewonnen met een stand van 4-1. Het is ontegenzeggelijk een fantastische ervaring geweest voor deze jongens om zo succesvol te zijn. Er is aantoonbaar sprake van een enorme ontwikkeling. Ze hebben zelf kunnen

ervaren en concreet kunnen zien aan de uitslagen van de wedstrijden dat het veel verschil maakt als je met elkaar samenwerkt. Ze zijn volgens onze ideologie ‘gegroeid’ en dat idee geeft ons vertrouwen dat ze verder kunnen in de maatschappij.

Samenwerken is een aspect waar tijdens de trainingen heel veel aan gewerkt is. Hiervan volgen enkele praktijkvoorbeelden:

Uit het verslag van de mentor: *Tijdens de training wordt Charlton door trainer en mentor aangesproken op zijn gedrag; hij is bezig met de bal tijdens de uitleg en kan hierdoor niet luisteren, is niet betrokken bij proces. “Ik voel licht irritatie want juist van hem zou ik meer kunnen verwachten. Ik zeg: “laat die rot bal even liggen en kom en doe even mee, anders ga je maar even aan de kant”. Zie aan de gezichten dat de groep reageert op mijn emotionele toon” (citaat mentor).*

De trainer: “vandaag wordt getraind: het ‘passen’ naar elkaar, 1-2 spelen en kijken naar elkaar, ik weet dat samenwerking soms moeilijk is, we willen allemaal scoren, ik wil wel dat je goed je best doet naar elkaar” .

Charlton heeft moeite met in de afgesproken positie te spelen en dit roept weerstand bij de groep. David wordt door groep aangesproken voor zijn gedrag naar de scheidsrechter “Hou je mond en speel door, ja maar hij fluit verkeerd, nou en ? Het is de scheidsrechter, accepteer dat nou gewoon anders worden wij met zijn allen eruit gegooid en dan verliezen we automatisch”. (citaat mentor)

In het begin zijn de jongeren voor het grootste deel heel individueel bezig. Tijdens de trainingen wordt voortdurend herhaald dat ze moeten samenwerken. De intensiteit waarmee dit gebeurt, waarborgt het succes. Hoe vaker iets herhaald wordt, hoe meer de code als een automatisme ervaren zal worden. Het lijkt paradoxaal dat we in onze geïndividualiseerde maatschappij juist bezig zijn met het *ont-individualiseren* van deze jongeren.

Zelfs op school word je aangesproken op je eigen verantwoordelijkheden. Het Albeda College, MBO scholengemeenschap in Rotterdam, partner van MJF, heeft als motto dat je “zelf de ondernemer bent van je eigen leven”⁴. Misschien is het grote aantal uitvallers binnen het MBO ook met deze code in verband te brengen.

Waar deze jongeren behoefte aan hebben is de geborgenheid van een groep, een team dat voor elkaar en met elkaar moet werken, binding met anderen, zowel ouderen als leeftijdgenoten.

Het individueel verantwoordelijk zijn voor je eigen loopbaan is absoluut een brug te ver. Misschien vervangt het teamgebeuren zelfs de voorbeeldfuncties die in een gezin aan de orde zijn en vervangt zo’n groep voor een deel zelfs het kerngezin dat ze vaak moeten missen. In onze evaluatie van de samenwerking MJF/Albeda College komt dit aspect uitgebreid aan de orde. Onze ervaringen binnen het onderwijsexperiment bevestigen deze vooronderstellingen.

We doen iets wat onze jongeren in de maatschappij zelf niet kunnen vinden. We bieden hen een warme plek, met een “grote broer”/mentor die er altijd voor hen is, die ze kunnen vertrouwen, waar ze van op aan kunnen. Dat betekent niet dat die mentor 24 uur beschikbaar moet zijn, maar alleen al het idee dat er iemand ‘is’, op de achtergrond, blijkt in veel gevallen al voldoende te zijn. We denken dat ook voor veel *autochtone* jongeren deze aanpak van belang kan zijn, zeker gezien het grote aantal uitvallers in het onderwijs.

Zoals we al eerder hebben laten zien, hebben deze jongeren een enorm wantrouwen niet alleen naar witte mensen, maar ook onderling, naar elkaar. We kunnen rustig stellen dat deze jongeren bijna allemaal kampen met hechtingsstoornissen. Het wantrouwen dat zo’n deel uitmaakt van hun leven is een indicatie dat ze in hun vroege jeugd geen goede basisveiligheid hebben meegekregen. We weten dat ze vaak in moeilijke gezinssituaties hebben geleefd waar

---

⁴ Zie de toespraak van de voorzitter van de Raad van Bestuur van het Albeda College, de heer P. Boekhoudt tijdens de eerste MJF conferentie op www.Maljunafrato.nl

zij en hun ouders van alles hebben meegemaakt. Als je als kind nooit hebt kunnen vertrouwen in de direct verzorgende, dan kan je ook geen vertrouwen hebben in anderen. De jongeren kunnen geen vertrouwen geven en ze kunnen het ook niet ontvangen. Er vindt geen 'attunement', geen afstemming plaats. Het is dit wantrouwen en de angsten die daarmee gepaard gaan, waardoor samenwerken belemmerd wordt. Hun codesysteem staat in de weg samen te werken met anderen en op anderen te bouwen. De essentiële functie van de tekens die ze afgeven bestaat uit het efficiënt maken van iets in communiceren met anderen, ons denken, ons wereldbegrip. Dat doen we door het vastleggen van wat we geloven. Deze jongeren geloven in hun eigen 'traumatische beliefs'. Een van die vooronderstellingen is dat niemand ze veiligheid kan geven. Ze hebben een laag zelfbeeld, ze 'geloven' daarin. Ze hebben een onstabiel gevoel over wie ze zijn. De wereld wordt door hen ervaren als gevaarlijk. Ze zijn zeer alert op signalen die op een gevaar kunnen duiden. Het is belangrijk dat ze leren inzien dat er ook andere codesystemen bestaan. Bewustwording van het bestaan van meerdere codesystemen zowel bij de jongeren, als bij andere betrokkenen maakt het een stuk eenvoudiger binnen meerdere discoursen te kunnen meedraaien. Uitsluiting volgt als je de codes negeert. De hulpverlener wordt niet toegelaten in de wereld van de jongere en de jongere komt niet aan de bak, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt.

5. Omgaan met verlies.

De mentor: *"David en Papo zijn te fanatiek, omgaan met verlies blijft moeilijk en hierdoor een aandachtspunt"*.

De emoties zitten diep en tijdens het voetbal komt er van alles los.

Trainer: "het blijft toch een aparte groep, we hebben nog een dagtaak aan ze, waarom zo fel naar elkaar, het is maar een training, een spel".

Ze zijn bang de bal te verliezen. Ze passen niet naar elkaar maar houden de bal bij zich. Ze spelen niet samen, maar proberen zelf te scoren, bang als ze zijn dat de ander de kans voorbij zal laten gaan.

"De houding van David werkt vaak storend in de groep. Na 10 minuten in de tweede helft gewisseld; reacties van de jongeren die er uit moesten zijn niet zo positief. Zij wilden doorspelen zonder anderen de kans te geven ook mee te spelen. Naar aanleiding van de spanningen in de groep, met name van degenen die gewisseld moesten worden, viel concentratie in het spel weg". (citaat van de mentor).

"De wissels gingen niet altijd even sportief. Er was geen sprake van een team, ieder speelde voor zich" (citaat van de mentor).

Ze kunnen moeilijk tegen hun verlies. Ingrijpen in het team wordt vaak persoonlijk opgevat.

Het geeft prestigeverlies en hun angsten worden aangewakkerd.

Uiteindelijk behaalden ze in de competitie de derde plaats. Iedereen die betrokken was bij de pilot was heel trots op hun prestaties. Nadat het team als derde geëindigd was in de competitie overheersten de gevoelens van trots en tevredenheid bij alle partijen. De trainer was er heel trots op dat hij in staat was geweest dit elftal te vormen met deze resultaten. Ook (aanvankelijk sceptische) clubleden prezen zijn prestatie. De mentor en begeleider waren trots en enthousiast dat ze zo'n prestatie hadden geleverd. Iedereen was ervan overtuigd dat de methode die we hadden ontwikkeld werkte. De jongens waren lid geworden van een team en speelden zo goed samen dat ze goed konden presteren. Ze hadden allerlei sociale vaardigheden geleerd.

De jongens zelf waren dol enthousiast en voelden zich sterk betrokken en 'winners'. Het leek wel een ode aan empowerment. Ze waren heel trots dat ze het tweede elftal van de

voetbalclub waren. Ze waren zeer tevreden met hun derde plaats in de competitie. Hun ambities waren gerealiseerd! Het feit dat ze als tweede team derde geworden waren, was voor de jongeren het teken van hun triomf, het teken dat ze gegroeid waren. Het was precies wat we allemaal zo graag wilden. De emotionele impact hiervan op de jongeren was gigantisch. Er ontstond een echte **crisis** toen bekend werd dat ze hun positie verloren als tweede elftal van de club.

We dachten dat de reactie van de club op de groep niet gelijk mee gegroeid was met hun ontwikkeling. Naar ons idee werden ze nog steeds behandeld als hulpverleningsjongeren op het moment dat de club het elftal degradeerde van tweede naar derde team. Het lag echter allemaal wat genuanceerder.

Het bestuur van BZC '95 had besloten de elftallen van een andere Rotterdamse club die in nood zat, te integreren in de vereniging in het komend voetbalseizoen. Er was bij de andere club een goed elftal dat als tweede team prima zou functioneren. Daarnaast was het onduidelijk of het MJF team het volgend voetbalseizoen zou blijven bestaan. Het stond vast dat het project eind december 2007 zou stoppen als er niet een andere financier gevonden zou worden. De Equal financiering zou in ieder geval komen te vervallen. Dat zou betekenen dat de voetbalclub zou zitten met een team dat maar het halve seizoen kon spelen in de competitie. Uiteindelijk waren het zeer begrijpelijke overwegingen van de club.

De teleurstelling van de jongeren dat ze plotseling gedegradeerd werden tot derde elftal van de club was echter giga.

Het MJF voetbalteam heeft heel emotioneel gereageerd op de degradatie tot derde team. Het werd als een aanval op hun persoon en een enorme teleurstelling ervaren. De jongeren hebben de degradatie opgevat als een verlies. De trainer en de voorzitter van de club waren zich naar ons idee niet bewust van de enorme kwetsing die zij de jongeren hiermee toebrachten, ondanks dat de mentor hen expliciet heeft gezegd dat hij noch de jongens hier blij mee waren. Vervolgens hebben tien jongens besloten de club te verlaten. Zes hebben gekozen voor een andere club, omdat ze daar op een hoger niveau konden gaan spelen. Vier van hen hebben gekozen voor hun studie. Dit gebeurde allemaal in de periode waarin alle spelers in het hele land kunnen wisselen van club. Het was ook een beetje waar de club bang voor was, want het komt herhaaldelijk op grote schaal voor. De trainer echter zag hierin aanleiding geëmotioneerd te reageren: ook hij blijkt moeilijk te kunnen omgaan met verlies.

Brief van de trainer (integraal en letterlijk weergegeven).

Enorme teleurstelling-hoort dit (gedrag) bij deze groep??

Na precies een jaar en drie weken met de groepering van Muljano Fratao gewerkt te hebben als Trainer/Coach ben ik vorige week enorm teleurgesteld in de onverwachte uitloop en opzegging van spelers waarmee ik een jaar gewerkt heb.

Zoals aangegeven- volkomen onverwachts- komen in de overschrijvingsfase maand mei 10 spelers aangeven bij een andere vereniging te gaan voetballen (Friko// Cherlon//Roel//Kenny// Marvan en Hamsa—of te stoppen met voetballen; Kausay//Imco//Papo//David.

Volkomen onverwachts en met geen enkele emotie bij deze spelers/mensen nemen zij in het tijdsbestek van een dag (na onderling met elkaar gesproken te hebben) afscheid van onze organisatie.

Ik dacht een heel goede onderlinge band opgebouwd te hebben met deze jongens en daarnaast is werkelijk alles door de organisatie Muljano Frato in het werk gesteld deze jongens het naar de zin te maken- de volgende voorbeelden;

6. Twee maal in de week Trainen onder een gediplomeerde Trainer.
7. Zondags in competitieverband voetballen onder begeleiding van een gediplomeerde Trainer// verder begeleid door een mentor.
8. Uitleg in Theorie van het voetbalspel.
9. Contributie vrij.
10. Voetbalschoenen//Handdoek// Oud fit// Voetbaltas enz enz.
11. Regelmatig voorzien van drankjes.
12. Strippenkaarten welke te pas en te onpas uitgedeeld werden.

Dit zijn enkele voorbeelden van het gegeven dat er werkelijk alles aan gedaan is om het de jongens zo goed mogelijk naar de zin te maken.

Vòòral het feit dat bij het overschrijven én weg gaan --- in mijn bijzijn --- slechts door één man de hand werdt geschud (de andere namen niet eens de moeite gedag te zeggen) heeft mij tot denken gezet en enorm verbaast!

Het meest onbegrijpelijk vind ik zélfs nog dat een labiel onzeker mens als Hamsa zich mee laat slepen door één man.

Een enorme teleurstelling voor Mentor Wilfriedo// Begeleider Paul en Ondergetekende is in deze fase naar voren gekomen en ik heb er wéér iets van geleerd- Gebondenheid//Geborgenheid en emotie schijnt voor deze groepering namelijk niet te tellen.

Ik weet nú al zeker dat de spelers welke weg zijn gegaan voor 90% terug zullen willen keren maar weet niet hoe ik daar tegenover zal staan omdat de teleurstelling zo enorm groot is.

Met vriendelijke groet,

Trainer/Coach

Analyse van de brief:

Het woord –gedrag- staat tussen haakjes. Waarom zou hij dat doen, want het gaat toch over gedrag? Als in een tekst iets op een dergelijke manier benadrukt wordt, dan vatten we dat op als een tekstbarst: het verwijst ergens naar⁵. Hij vindt waarschijnlijk dat hij het er eigenlijk niet over mag hebben. De trainer is emotioneel zeer aangedaan, anders zou hij de brief niet schrijven. De brief op zich is al een teken van zijn emotie, een indexicaal teken: zijn teleurstelling is immens groot.

Hij is volkomen verrast door het vertrek van de jongens. Hij heeft zich niet gerealiseerd dat het degraderen van het elftal door de jongens is opgevat als teken. Hun interpretant was ‘degradatie’, het effect was dat hun gevoelens gekwetst waren, hun trots gekrenkt en de teleurstelling groot.

De trainer benadrukt het tijdsaspect. Twee keer benadrukt hij ‘het hele jaar’ dat hij met de jongens heeft gewerkt. Hij heeft er veel tijd in gestopt (overigens wel betaald). We vatten dit

---

⁵ Voor een uitleg van het begrip ‘tekstbarst’ verwijzen we naar onze Toolkit op www.Maljunafrato.nl

op als indexicaal teken. Zijn emotionele betrokkenheid bij de training van deze jongeren is heel groot geweest. Binnen de club heeft hij er veel respect mee afgedwongen. Hij verwacht loyaliteit van de jongens. Je kan niet zomaar naar een andere club vertrekken of er mee ophouden.

Voor hem is het een grote verrassing dat de spelers weggaan, wat een teken kan zijn voor het feit dat hij niet 'gezien' heeft dat de jongens zwaar teleurgesteld waren, alhoewel de mentor en de begeleider hem dat wel verteld hebben. Hij verwachtte dat een 'heel goede onderlinge band' de jongens zou binden aan de club en hun loyaliteit zou waarborgen. Hij is binding aangegaan met de jongeren. Het lijkt er een beetje op dat dit ook strategisch gedrag is, gedaan uit tactische overwegingen.

Ze werden naar zijn idee in de watten gelegd en in ruil daarvoor verwachtte hij trouw aan de club en de trainer, betrokkenheid, loyaliteit. De onderliggende code die hij hier hanteert is het aloude idee van voor wat, hoort wat. De jongens staan in het krijt, zijn ons iets verschuldigd. In dit geval is dat binding!

De jongens gaven hem geen hand bij het weggaan, op één na. Ze hanteren niet de code van het afscheid nemen. De trainer vat dit op als teken. Zijn interpretant is 'niet de moeite nemen' – je spant je niet in je aan te passen aan onze sociale normen en waarden. Je voegt je niet in in onze gewoonten. Je stelt je erbuiten op, er is sprake van uitsluiting!

Hij noemt de jongens, met wie hij een band had opgebouwd 'deze groepering'. Hij creëert hiermee afstand. Zijn jongens worden met deze taal daad 'de anderen'.

Hij vat hun gedrag niet meer op als een signaal. Hij plaats hen buiten de communicatierelatie die je zou verwachten van iemand die zo betrokken bij hen is. Hij ziet hun gedrag als een symptoom. Deze groep is zo en hij gaat nog een stap verder door er een 'groepering' van te maken, waarmee ze een anonieme massa worden. Hij doet aan schaalvergroting.

Van tekens, signalen geuit door individuen met wie je een emotionele band hebt, verschuift het niveau naar symptomatisch gedrag van een groep.

Zijn opmerkingen over Hamza, illustreert de noodzaak met professionals te werken met deze groep.

Eén van zijn interpretanten is dat gebondenheid/geborgenheid en emotie voor deze groepering niet schijnt te tellen. Dit is een uiting op twee niveau's. Hij houdt de semantische ruimte open en suggereert dat er meerdere interpretanten mogelijk zijn door het gebruik van het woord 'schijnt'. Zijn gebruik van het woord 'groepering' spreekt het tegendeel en roept een negatieve sfeer op waarin een algemeen beeld van de groep waar de jongens toe behoren, allochtonen, wordt neergezet.

Zoals we al eerder hebben gezegd zijn dit de momenten waar we naar op zoek zijn.

Waar wij naar op zoek zijn, zijn tekens die niet worden opgevat als iets eenmaligs, maar als deel van een klasse. Zo'n interpretant met zijn algemene betekenis, is het waar het Peirce en uiteraard ook ons, uiteindelijk om gaat. Hieraan kunnen namelijk bespiegelingen over 'de' waarheid worden vastgeknoopt. Een teken is voor de semioticus- ook de alledaagse gebruiker- alleen maar echt interessant als het kan worden geplaatst binnen een generaliserende interpretatie. We zien iets, er gebeurt iets en we vragen ons af wat het betekent.

Wat we willen weten is welke algemene regel er vooraf gaat aan het optreden van dat bepaalde teken, of in welk algemeen kader dit teken geplaatst kan worden.

We denken dat we hier kunnen zien hoe van een individueel niveau door heftige emotie een interpretant wordt opgetild naar een algemeniserend niveau: de discriminatie ontstaat. Het voetbalteam met jongens met wie hij een goede band had, wordt een anonieme 'groepering'. Het sociaal disfunctioneren van deze groep, de interpretatie van het gedrag van de jongens door de trainer als ze hem bij het afscheid geen hand geven, bewerkstelligt hun positionering

aan de rand van de samenleving, met de daarbij behorende duidelijke afscheiding tussen afwijkend en normaal.

Door mechanismen en machtstechnieken ontstaan wijzen van handelen en vormen van spreken die zelf **tegelijkertijd resultaat en instrument in een machtsspel** zijn. (Van Alphen, 1982, p. 49) De jongens manifesteren zich in een reactie op hun degradatie als *machtige groep* die zich niet zomaar alles laten welgevalven. Zij verzetten zich tegen de manier waarop ze behandeld zijn en besluiten met tien man te vertrekken. Naar ons idee oefenen zij hier hun macht uit. We vatten dit op als teken en onze eerste interpretant is dat de missie van de voetbalpilot geslaagd is. Deze jongens zijn zich bewust van wat ze willen, kiezen voor de mogelijkheden die er zijn en die het beste overeenkomen met wat ze willen. Ze laten zich niet binden op gronden die een positie inhouden van afhankelijkheid en geborgenheid, een soort ouder-kind relatie. Ze zijn uitgegroeid tot zelfstandige volwassenen. Een andere mogelijke interpretant is dat ze zich voor de zoveelste keer in de steek gelaten voelen en dat ze reageren op dezelfde manier. Ze laten de ander in de steek. Ook dan is hier sprake van een uiting van de hechtingsstoornissen waar deze jongeren mee kampen. De ideologie die ze hanteren is er een van 'oog om oog'.

Helaas kunnen ze hierdoor ook nog niet de dominante codes van het afscheid nemen hanteren. Aan de andere kant kun je stellen dat afscheid nemen altijd pijnlijk is. Het is eigenlijk zwaar waardeloos voor beide partijen dat ze weg gaan. Er is sprake van emotionele miscommunicatie tussen de jongens en de trainer. De trainer ziet alleen de rites van het afscheid nemen die niet vervuld worden en negeert de emoties 'omdat ze die niet laten zien'. We hadden al eerder vastgesteld dat de jongeren binnen hun eigen cultuur gewend zijn aan het maskeren van gevoelens en betrokkenheid, het niet laten zien van je emoties. Ze kunnen zich goed beheersen, zou je kunnen zeggen, maar om andere redenen en op andere momenten dan 'wij'. De onverschilligheid beschermt hen, maar toont paradoxalwijs ook een onverwerkbare ervaring. Ze trekken een scherm op. Ze willen traumatische ervaringen uitbannen. Ze zijn niet in contact met hun gevoel. Dit bevestigt onze inschatting dat hun gedrag niet alleen cultuur-bepaald is, maar ook door hechtingsstoornissen en trauma bepaald wordt.

De trainer neemt een soort 'ouder' positie in door te appelleren aan de geborgenheid en de emotionele betrokkenheid die hij de jongens heeft geboden. De jongens krijgen hiermee automatisch de kind-rol opgedrongen en dan ook nog binnen een relatiepatroon dat voor het kind niet aantrekkelijk is. Er is bijna sprake van chantage om loyaal te blijven.

Je zou kunnen zeggen dat in deze ouder-kind relatie, die door de trainer wordt geschetst, waarin het verwaarloosde kind geen afscheid neemt, de empathische ouder, de trainer, dat eigenlijk wel had moeten doen. Hij had moeten weten dat als hij ze een kind-rol aanbiedt, ze ook als kinderen kunnen reageren. Het kan ook zijn dat bij de jongeren de associatie met wat hen in hun verleden is overkomen bovenkomt, namelijk dat ze affectief verwaarloosd zijn. Hij had ook in dat geval moeten bedenken dat hij dan de 'ouder' rol moest innemen. De ideologie van waaruit de trainer denkt is die van 'schuld': je hebt heel veel gekregen en nu ben je dankbaarheid verschuldigd en kun je niet zo maar vertrekken. Je hoort iets terug te doen om je schuld te vereffenen.

Ze hebben gedacht en gevoeld dat ze in het discours 'voetbal' zaten, maar de manier waarop ze behandeld werden plaatst hen terug in het discours 'kind-zijn' en 'hulpverlening', ze zijn immers als 'Riagg jongeren' in de watten gelegd. Ze zitten in een discours waarin ze helemaal niet (of misschien niet langer) willen zitten. Het zou hun 'groei' teniet doen als ze zouden blijven!

Het is een mooi voorbeeld van Foucault's opvattingen over hoe macht 'circuleert'. De jongens laten zien wel degelijk in staat te zijn tot zelfstandig handelen, 'agency' te hebben.

Tot slot menen we nogmaals te moeten zeggen dat het heel normaal is dat spelers van club wisselen. Het is iets waar de club alsmaar mee geconfronteerd wordt. De verbazing van de trainer is heel opmerkelijk. Het kon niet anders of hij was er bang voor dat dit zou gaan gebeuren. Dus ja, wat voor betekenis moeten we dan aan zijn gedrag geven? Hij speelt in ieder geval ook een strategisch spel.

Inmiddels is overeengekomen dat de Riagg de activiteiten voortzet en betaalt en dat het komend seizoen er weer een Equal elftal kan gaan trainen en wedstrijden spelen.

6. Botsende discoursen: het semiotische spel.

We vatten nog eens even samen wat we tot nu toe geanalyseerd hebben.

Een belangrijk aspect, zeker in het kader van werk en werkgelegenheid, binnen het “autochtone discours” is dat je op tijd komt en dat je doet wat je zegt dat je zal doen. Je houdt je aan je woord. We weten dat werkgevers dat van je eisen als werknemer. Het roept bij de ander irritatie op als je je alsmaar niet aan afspraken houdt. Dus dachten wij binnen het MJF project dat er allereerst getraind moest worden dat je op tijd moet zijn en dat je moet komen als je zegt dat je ergens aan mee wil doen. De jongeren moeten gedisciplineerd worden om opgenomen te kunnen worden binnen het dominante discours.

Het discours van deze jongeren is wat dit aspect betreft totaal anders. Je zegt altijd ‘ja’, vooral omdat je de ander niet wil teleurstellen. Heel vaak doen ze ‘nee’, ze doen niet wat ze toezeggen dat ze zullen doen, ze houden zich niet aan hun woord, omdat dat in hun codesysteem niet hoeft. Als we dat vertalen naar Peirciaanse termen hanteren we de begrippen Firstness, Secondness en Thirdness. Potentieel is er allerlei gedrag mogelijk: dat noemen we een First.

Het gedrag dat onze jongeren vertonen, maar dat we niet begrijpen of verkeerd decoderen is voor ons een Second. Zulk gedrag komt regelmatig voor, in een grote verscheidenheid en het wijkt af van wat we verwachten.

Het gedrag dat wij, Westerse hulpverleners, vertonen is wat geaccepteerd wordt in de maatschappij, het is als het ware wet geworden, het is een Third. Dit is het gedrag dat we de jongeren willen aanleren.

Voor ons was het voetbal en softbal een middel om jongeren ander sociaal wenselijk gedrag aan te leren zoals samenwerken en op tijd komen. In Peirciaanse termen wilden we ze zover krijgen dat ze Thirdness gaan vertonen en hun eigen gedrag, dat wij als Secondness beschouwen, afzweren. Inmiddels hebben we dat geherdefinieerd: we moeten hen en onszelf leren navigeren tussen verschillende vormen van Thirdness. Hun gedrag is voor hen evenzeer een Third.

Te laat komen of niet komen vatten we op als een semiotisch object, als index. Het is een teken dat ergens naar verwijst. We beschouwen dit gedrag als een wijsvinger, een index, die aandacht vraagt voor iets. Indexicale tekens worden semiotisch beschreven als een ‘real physiological force’ op de interpreet “like a pointing finger (index) exercises a real physiological force over the attention, like the power of a mesmeriser, and directs it to a particular object of sense” (Peirce 1958:8.41) Het roept sterke emoties op. We willen het gedrag inpassen in onze routine-matige betekenisgeving, maar dat gaat stroef.

Wij denken dat het gedrag van de jongeren vaak op een dergelijke dwingende manier aandacht vraagt en dat het verwijst naar een betekenis die wij westerlingen er niet automatisch aan geven. Betekenis is het resultaat van de interactie tussen de tekenzender die een bepaald tekensysteem gebruikt en de interpretatieve competentie van degene die betekenis wil geven aan het teken. Onze interpretatieve competentie zou wel eens tekort kunnen schieten. Onze

vooroordelen worden er door aangemoedigd. Wij vatten het gedrag van de jongeren over het algemeen op als symptoom: ze weten zich niet te gedragen. We plaatsen de jongeren daarmee buiten een bewuste communicatie situatie.

Fernando Andacht heeft kwalitatief onderzoek gedaan naar het succes van Big Brother in Zuid Amerika. Hij zet uiteen in zijn analyse van het Big Brother format van Endemol dat het niet de sex-appeal van de deelnemers en het programma is, waardoor mensen zo geboeid zijn door het programma. De Zuid-Amerikaanse kijkers kiezen niet de meest sexy deelnemer tot winnaar. Ze kiezen voor degene die lichamelijk niet al te aantrekkelijk is, maar wel zichzelf blijft, authentiek gedrag vertoont. Hij noemt dit verschijnsel de 'index-appeal' van het programma. Zo'n indexicaal teken blijkt dus zeer krachtig te werken.

Andacht zegt hierover:

“ I posit its index appeal as the basic semiotic mechanism of attraction: the compulsive beckoning or tangible call of the index, which is used as a more or less reliable connection with the soul or true self of the participants of Big Brother, and as a plausible way to reflect on the self in a modern society, in a more ample fashion” (p.126 Fight, love and tears.).

We zijn het eens met wat Andacht zegt over 'index appeal' van het Big Brother programma: “ it is the possibility of watching expressive bodies which dwell in a backstage region (Goffman) without the benefit of a façade or front as a refuge, and who cannot but show a large amount of iconic indexes, that is qualitative expressions or *symptoms* of the self” (id. p.126). We reageren op de krachtige indexicale tekens van immigranten jongeren zoals kijkers reageren op de deelnemers aan Big Brother. We interpreteren de tekens die ze afgeven als symptomen van hun 'ware ik', als 'symptoms of the self', zowel individueel als van de groep als geheel.

Van Zoest (1978, p.45) merkt op over symptomen dat “de zeggingskracht, of liever nog : de waarheidskracht van symptomen vele malen groter is dan van signalen”. Het zijn dit soort symptomen die binnen ons codesysteem onze afkeuring oproepen.

Wij zijn geïrriteerd als de jongeren te laat komen. Voor ons is die irritatie de interpretant van gedrag dat op ons werkt als een krachtig indexicaal teken. We interpreteren het teken als een gebrek aan betrokkenheid bij wat ze doen. We denken dat ze lak hebben aan “onze” omgangsregels. Het teken doet ons weten, dat ze gebrek aan respect hebben voor onze normen en waarden. Het is een uiting, een index, dat je eigenlijk niet mee wil doen, dat je je buiten de orde opstelt, de “orde van het spreken” zoals Foucault het heeft geformuleerd. Op grond hiervan sluiten wij ze buiten.

Foucaults uitgangspunt is dat de macht om buiten te sluiten niet louter berust bij de top en top-down uitgeoefend wordt, zoals wordt beweerd in de Marxistische ideologie. Hij circuleert volgens hem. Ook mensen die niet in topposities zitten kunnen macht uitoefenen. Wij zijn van mening dat onze jongeren op hun manier hun macht uit oefenen in netwerk relaties. Wat ze nadrukkelijk doen is vasthouden aan hun eigen regels en codes. Ze hebben 'de macht', om daar aan vast te houden. En daardoor komen ze in botsing met het dominante discours.

Volgens 'onze' 'Hollandse' interpretatie, onze interpretant, willen ze eigenlijk niet het spel meespelen volgens de regels die de ander stelt. Ze zijn te autonoom. Het straalt voor de ander een zekere mate van zelfgenoegzaamheid uit dat je je niet houdt aan de verwachtingen. Misschien ervaren we het zelfs wel als arrogantie. Dit zijn 'onze' responsen. Hun tekens functioneren op deze manier bij ons. Het zijn interpretanten die een algemene betekenis krijgen. Antilliaanse jongeren doen dit altijd zo en wij ervaren het effect als heel negatief. Hun Thirdness botst met onze Thirdness. Zelfs als je ze verder niet kent, gaan we ervan uit dat ze zo zijn en we discrimineren hen daarmee.

We hebben ons afgevraagd welke algemeen geldende regel er vooraf gaat aan hun gedrag, aan het gebruik van deze indexicale tekens. Ons inziens zijn die gerelateerd aan begrippen als wantrouwen en angst gebaseerd op de code dat onzekerheid de enige zekerheid is in hun leven. *Dergelijke verschillen in semiotische gewoonten bepalen de demarcaties tussen 'wij' en 'zij'*. Als men zich die verschillen niet bewust is, kunnen min of meer ernstige misverstanden ontstaan. Ze blijven hun eigen Thirds gebruiken.

Symptoom of signaal?

We kunnen ons afvragen of de tekens die gebruikt worden symptomen zijn of signalen. Op pragmatisch niveau kan onderscheid gemaakt worden tussen een signaal (een teken door een afzender bedoeld als teken) en een symptoom (er zit geen tekengevend bewustzijn achter).

Bijvoorbeeld, natuurwetenschappers hebben alleen met symptomen te maken. Ze lezen een thermometer af en constateren: "het is warmer geworden" of "de koorts is gezakt". Kortom buiten een communicatiesituatie om, heeft degene die tekens interpreteert alleen maar te maken met symptomen.

Binnen een communicatiesituatie is er sprake van signalen. De uitspraak "lekker weertje vandaag" kan als signaal opgevat worden: deze persoon heeft de bedoeling een praatje met mij te maken. Dit wordt herkend als signaal. Tegelijkertijd speuren we ook naar symptomen: misschien komt die persoon wel te dicht bij zitten, is daarmee te opdringerig, te communicatie hongerig (Zie van Zoest, 1978, p. 45).

Immigranten jongeren vertonen soms hetzelfde gedrag individueel en als groep. We hebben moeite om door middel van onze routines betekenis te geven aan hun gedrag. We nemen aan dat hun gedrag cultuurbepaald is, omdat het voor ons moeilijk te bepalen is of we te maken hebben met een signaal of een symptoom. Zoals we al eerder opmerkten is er in het geval van signaalgebruik tussen de tekengebruikers een overeenkomst op het punt van de keuze van het gebruikte tekensysteem. Als er geen overeenkomst is, treden er moeilijkheden op, dan botsen de discoursen.

Er kan ook sprake zijn van symptomen, ongewilde, onbedoelde, onbewust afgegeven tekens die wel veel vertellen. Als je het teken als symptoom opvat, wat verraadt het dan?

We kunnen als interpreet eenzijdig beslissen tot een bepaalde interpretatie over te gaan, want er is geen sprake van een communicatiesituatie. In zo'n geval vatten we het teken op als een symptomatische index. De interpretant wordt dan waarschijnlijk iets in de trant van: ze zijn allemaal zo, het is hun cultuur en je kan er niks mee. Tegelijkertijd heeft het ook iets te maken met mach. Als hun gedrag een signaal is, een bewust tekengebruik, dan maakt dat dat we ons machteloos voelen. In de communicatiesituatie moeten we aanvaarden dat ze zich gedragen zoals ze zich gedragen, we hebben geen keus.

Er ontstaat een tweedeling tussen 'wij' en 'zij'. Er is sprake van een essentiële binariteit waarbij hiërarchie een grote rol speelt. Autochtonen zitten meestal in een positie waarin ze moeten proberen de allochtone jongeren in te passen in het discours. Ze moeten ze aan het werk krijgen. Als de jongeren in een begeleid wonen project zitten, moeten ze voldoen aan bepaalde eisen. De hulpverleners moeten zich verzetten tegen het gedrag dat jongeren vertonen, maar het omgekeerde gebeurt ook. De jongere verzet zich tegen de pressi die uitgeoefend wordt. Wat in ieder geval ontstaat is 'wij' tegenover 'zij': 'Wij' proberen hen in te kapselen binnen ons discours met de bedoeling problemen op te lossen: die van hen en die van ons en dat lukt alsmaar niet. 'Zij' bieden weerstand door gewoon door te gaan zich te gedragen binnen hun eigen tekensysteem. Ze oefenen daarmee macht uit. Er gebeurt voornamelijk 'niet', in ieder geval niet wat de ander wil. Zij blokkeren de voortgang van het 'proces', bijvoorbeeld de verbetering van hun leven, is 'onze' interpretant.

Misschien is hun gedrag wel hun teken waarmee ze willen zeggen dat ze hun eigen autonomie bewaren of bewaken. Wat duidelijk wordt, is dat er geen sprake meer is van een communicatierelatie waarbij de tekengebruikers elkaars tekensysteem overgenomen hebben. Er bestaat discrepantie tussen de tekensystemen. Ze botsen.

Er vindt vaak een eenzijdige symptoombenoeming plaats. Dit zijn probleemjongeren en ze zijn vaak ook nog crimineel. We passen daarmee een ordening toe in een programma van weten. Rapporten over deze jongeren zijn machtsinstrumenten die een disciplinerende functie hebben. Hun disfunctioneren heeft een belangrijke functie voor het dominante discours. Het bewerkstelligt de ordening van de misdaad aan de rand van de samenleving, als een besloten gebied, met de daarbij horende scheiding tussen misdadig en normaal. De jongeren worden buiten de communicatiesituatie geplaatst. Er vindt uitsluiting plaats.

7. Psychotrauma.

Als we vanuit het programma van kennis van de Riagg hun gedrag observeren en de tekens die ze afgeven zien als symptomen, dan komen we tot een andere interpretatie. De symptomen, als tekens die niet gebruikt worden binnen een gewilde, bewuste communicatiesituatie, worden ziektebeelden, die passen in een reeks: asielzoekers, oorlogsslachtoffers en deze jongeren hebben dezelfde 'symptomen'. Wat we veel zien tijdens de trainingen en wedstrijden zijn uitingen van prikkelbaarheid, verlies van controle, concentratieproblemen, woede-uitbarstingen, verzet tegen autoriteit, wantrouwen jegens de ander. Dit vertaalt zich in gedragingen zoals niet tegen hun verlies kunnen. Ze zijn niet toekomst gericht, ze hebben stress, ze gebruiken drugs vlak voordat ze moeten presteren, ze hebben een lage frustratie tolerantie. Deze uitingen komen ook voor bij getraumatiseerde asielzoekers en oorlogsslachtoffers, die de afgelopen jaren in ons land zijn komen wonen. Omdat bij deze mensen de communicatie via de Nederlandse taal onmogelijk is, wordt er onderzoek gedaan naar het op een andere manier diagnostiseren en behandelen van deze mensen, bijvoorbeeld door middel van fysiotherapie. De afdeling fysiotherapie bij Bavo Parnassia PMDI, is met een onderzoeksproject bezig waarin een diagnostisch observatie instrument ontwikkeld wordt.

We weten dat veel MJF jongeren te maken hebben gehad met traumatische ervaringen in hun leven, of dat er sprake was van een langdurige situatie die ze als traumatisch hebben ervaren. Daarnaast kunnen we stellen dat ze een gevoel hebben van ontworteld zijn. Ze moeten alles wat ze verloren hebben emotioneel verwerken en ze hebben de opgave om zich aan te passen in een onbekende omgeving. Antilliaanse jongeren zijn in dit opzicht dus te vergelijken met vluchtelingen.

Als iemand een trauma heeft opgelopen kan dit heel veel invloed hebben op de ontwikkeling van een persoon. Als een persoon last heeft van trauma dan kunnen daarmee de zwakke plekken van iemand blootgelegd worden: "Trauma can find the individual's weak spot" (Greenwald, 2006, p. 2) Iemands zwakke plekken kunnen erdoor geactiveerd worden. Als we geen rekening houden met psychotrauma, dan riskeren we de 'driving force', de drijvende kracht die de problemen aanstuurt te verontachtzamen of te verwaarlozen. Er kan daardoor zelfs een ontwikkeling zijn naar blijvend anti-sociaal gedrag. Er bestaat een relatie tussen trauma en gedragsproblemen.

Psycho-traumatische klachten kunnen ontstaan ontstaan door emotioneel, lichamelijk en seksueel misbruik. Emotionele, zelfs lichamelijke verwaarlozing kan leiden tot een trauma. Verstoringen in emotionele binding of verlies van dierbaren kunnen een traumatisch effect hebben. Het van dichtbij meemaken van geweld, bijvoorbeeld tussen ouders of tussen bekenden kan een traumatische gebeurtenis voor iemand zijn. Veel van de jongeren die bij

MJF betrokken waren hebben in meer of mindere mate te maken gehad met dit soort levenservaringen.

We zijn van mening dat dit gegeven door weinig hulpverleners wordt onderkend, ook bij het jongerenloket of mensen die werken in een begeleid-wonen project. Zelfs Justitie blijkt weinig oog te hebben voor de problematiek waar deze jongeren mee te kampen hebben, gelet op de hoge celstraf (8 jaar) voor Jonatan, die toch zo hard bezig was een uitweg te zoeken en zo goed op weg was.

Het is ons gebleken dat veel jongeren die betrokken zijn bij het MJF project in ernstige mate gebruik maken van alcohol en drugs. Het is voorgekomen dat een jongen nog niet nuchter was toen hij kwam voetballen. De trainer en de mentor/ begeleider hebben de groep ervan doordrongen dat dat gevaarlijk is. Als er iets gebeurt dan kunnen de consequenties voor betrokkene en de club ernstig zijn.

Heel veel jongeren blowden in het begin ook excessief. Ze namen nog even een jointje vlak voordat ze mee gingen doen met voetbal en softbal. Ze waren daardoor sloom op het veld en presteerden niet goed. Bij de toneel pilots hebben we dezelfde ervaring opgedaan. Zelfs als ze moesten optreden in een voorstelling (Undercover) nemen ze nog even vlak voor het begin van de voorstelling een flinke joint. Mogelijk is hier sprake van affect regulatie. Ze gebruiken drugs als zelf-medicatie om hun emoties wat af te vlakken. Dit komt op grote schaal voor en wijst ook in de richting van trauma.

We zouden de conclusie willen trekken op basis van hun gedrag en hun levensverhaal dat het zinvol is ervan uit te gaan dat deze jongeren gehinderd worden door ernstige psychotraumata. Dit zou moeten leiden tot een aangepaste aanpak van deze jongeren door alle betrokkenen die met hen te maken hebben. Mentoren en begeleiders/hulpverleners zouden kunnen beginnen met een andere labelling van het gedrag van deze jongeren. Als de jongeren zelf hun beschadigingen zouden kunnen gaan inzien, dan worden ze mogelijk meer gemotiveerd voor behandeling. Voor hulpverleners en mentoren zelf is het van belang te begrijpen waarom deze jongeren zich zo gedragen, zodat ze minder teleurgesteld en gekwetst raken als de begeleiding zich niet ontwikkelt zoals men zich dat voorgesteld had. Ons inziens zou het zeer zinvol zijn als de kennis omtrent psychotrauma bij mentoren en hulpverleners/begeleiders vergroot en verdiept zou worden.

8. Interculturele vaardigheden.

Wat er al doende gebeurt bij onze pilots is dat er interculturele vaardigheden getraind worden. We zijn bezig hun discours te ontdekken en te analyseren en tegelijkertijd hen te trainen zich te verdiepen in het discours van de 'ander'. Zoals van Alphen zegt "Het subject krijgt ... een training die ertoe moet leiden dat betekenissen voor een belangrijk deel als natuurlijk worden ervaren" (1982, p. 48).

We hebben daarbij een tactisch belang. We gaan er van uit dat het voor hen gemakkelijker zal worden de aansluiting naar de arbeidsmarkt of naar scholing te maken. De kunst die ze moeten leren is zich te bewegen in meerdere tekensystemen, zonder daarbij hun eigen identiteit op te hoeven geven. Dit is een bijzonder moeilijke opgave.

We zijn aan het ontdekken binnen het MJF project wat het tekensysteem is waarin veel van onze jongeren leven en hoe dat in elkaar zit. Zo leven onze jongeren bijvoorbeeld in een traditie van hun mond houden, ze zitten achter een masker, iets wat de regisseur van het Rotterdams Wijktheater heel goed heeft vorm gegeven in het toneelstuk dat hij samen met onze cliënten heeft gemaakt en dat zeer toepasselijk "*Undercover*" heet.

Als een aantal jongeren bij het voetbal afscheid neemt van de trainer laten ze geen emoties zien.

Je zou kunnen zeggen dat alles wat wij meemaken in het project een afspiegeling is van wat er in Rotterdam gebeurt. Wij zijn als het ware een *micro-cosmos* van de macro-cosmos in de stad. Deze *metaforisatie*⁶ is de methodiekvernieuwing die we hebben ontwikkeld. De hulpverleners vereenzelvigen zich met wat de werkgever wil van zijn werknemers: wij hanteren hetzelfde discours. We zitten vaak ook in dezelfde positie. Je maakt afspraken, je hebt bepaalde verwachtingen hoe de ander zich zal gedragen. Als die niet waar gemaakt worden, ben je teleurgesteld en haak je af. Het afhaakgedrag zit aan beide kanten, net zoals het wantrouwen aan beide kanten zit. We hebben geleerd ook naar onszelf te kijken.

9. Integratie

Wij hebben het idee dat als deze jongeren meer zouden leren over de discourses waarin zij leven, zij beter in staat zouden zijn niet alleen werk te krijgen, maar vooral ook te houden. Wij gaan ervan uit dat het vooral de verschillende en botsende discourses zijn, waardoor hun positie ongunstig te noemen is. Wat je nodig hebt om te functioneren binnen verschillende discourses is een besef van de verschillende tekensystemen, codes waar je voortdurend mee te maken hebt: dus aspecten als discontinuïteit en variatie worden in ons project aangeboden om de mogelijkheid te scheppen je in meerdere contexten te ontplooien en te leren dat er verschillende codes worden gehanteerd. We beschouwen dat als de noodzakelijke voorwaarde om te leren je beter te handhaven in de maatschappij.

Afhankelijk van je codesysteem geef je betekenis aan de dingen om je heen. Je kan kijken naar plastische chirurgie vanuit bijvoorbeeld een esthetische, een economische of een medische code. Iedere keer zal je tot een heel andere betekenisgeving komen. Als je naar plastische chirurgie kijkt vanuit esthetisch oogpunt ga je ervan uit dat er een schoonheidsideaal is waar aan voldaan moet worden en ben je blij met de mogelijkheden je lichaam aan te passen. Economisch gezien kan je je op het standpunt stellen dat het een volkomen nutteloze uitgave van duur belastinggeld is en wil je het niet in het verzekeringspakket opnemen. Medisch gezien kan het absoluut onnodig zijn, of alleen in die gevallen toe te passen waarin patiënten er baat bij hebben omdat ze anders maatschappelijk niet meer kunnen functioneren.

Haaks op dit soort ideeën over de meervoudigheid van interpretatiemogelijkheden en de verscheidenheid aan discourses staat het hedendaagse denken over integratie in de politiek.

Integratie betekent voor veel beleidsmakers en politici in Nederland het zó eenduidig mogelijk maken van de werkelijkheid dat je niet meer hoeft te zoeken.

Vertaald naar discours komt het erop neer dat er één dominant discours is, waar migranten zich aan moeten aanpassen. Vertaald naar de semiotiek mag er maar één tekensysteem gehanteerd worden. Dit is waar Foucault naar verwijst in zijn inaugurele rede “De orde van het spreken” die hij uitsprak in 1970 voor het “College de France” en waarin hij zegt: *“Het verlangen zegt: ‘ik zou liever niet zelf die riskante orde van het spreken hoeven binnengaan; ik zou liever niet te maken hebben met de scherpe beslissende kanten ervan; ik zou willen dat ik er als een rustige, diepe eindeloos open doorzichtigheid door werd omgeven, waarin de anderen aan mijn verwachtingen beantwoorden en waaruit de waarheden zich één voor één verheffen; ik zou mij dan slechts hoeven laten dragen, in en door die orde, als onbekommerd drijfhout”* (1988, p.36).

---

⁶ Zie onze Toolkit op Maljunafrato.nl

Als we code definiëren als een *conventionele* regel die betekenis vastlegt, als een regel die uitdrukkingen verbindt met betekenis, dan komen we uit bij de manier waarop 2 niveaus met elkaar worden verbonden. Als we onderzoek doen naar die codes, doen we onderzoek naar de **ideologie**. Ideologie zegt iets over de manier waarop de code functioneert, waarop de code de werkelijkheid structureert. Ideologie is een versterkte code, die als natuurlijk ervaren wordt. Een metafoer die hiervoor op dit moment binnen de politieke verhoudingen actueel is, is het gesoebat over het ene paspoort. De politici die dat voorstaan en eisen dat mensen hun paspoort van hun geboorteland opgeven, gaan uit van een eenduidige werkelijkheid die te maken is. Je hoeft maar je ene paspoort op te geven en door het Nederlandse paspoort je in te voegen in het dominante discours en de werkelijkheid past zich voor alle betrokkenen aan tot een eenduidige, transparante wereld waarin variaties niet meer nodig zijn en ook niet meer toegestaan zijn. Mensen zoals Rita Verdonk en Geert Wilders willen dubbele nationaliteiten niet en geloven dat dit soort reductionisme de complexe wereld waarin we leven kan veranderen tot een simpel geheel. Problemen die gepaard gaan met meervoudigheid en multiculturaliteit kunnen naar hun idee zo opgelost worden. Het illustreert dat er botsende discourses zijn.

Wij staan een heel ander idee voor van integratie, gebaseerd op juist die verscheidenheid aan discourses. Het beeld dat wij voor ogen hebben is er één van navigeren tussen de overvloed aan verscheidenheid, zoals je ook op internet doet. Waar we alsmaar mee bezig zijn is een weg proberen te zoeken in een labyrint van een geweldig overaanbod. Het is voor alle partijen een uitdaging daar een behendigheid in te ontwikkelen. Ook voor hulpverleners is het van belang te leren omgaan met de manier waarop de jongeren zich gedragen en meer inzicht te krijgen in welke mechanismen er een rol spelen in hun gedrag en hoe we die kunnen interpreteren. *Het leren zien van meer dan één mogelijkheid is daar een integraal onderdeel van.*

We gaan ervan uit dat het gedrag van migrantenjongeren bepaald wordt door hun andere cultuur. Het gevaar bestaat dat dit geassocieerd wordt met ‘natuurlijk’ gedrag en we alleen oog hebben voor de negatieve betekenisrelatie. Andere mogelijke betekenisrelaties worden niet of niet langer gezien. Onze ideologie verengt onze blik.

Een ander aspect van de ideologische interpretant van dit gedrag is, dat we ervan uit gaan dat we bijvoorbeeld zelf nooit ‘ja-zeggen/nee doen’. Zodra we ons de vraag stellen of dit wel zo is, ontstaat twijfel. Zeggen ‘wij’, Nederlanders die ‘het discours’ van haver tot gort kennen ook niet vaak ‘ja’ als we eigenlijk ‘nee’ bedoelen? Als je vraagt aan die oude vriendin die je tegenkomt op een feestje of ze toch eens langs wil komen en ze zegt: “ja leuk, dat zal ik doen”. Dan zijn vaak beide partijen heel blij dat dat er toch nooit van komt. Of op je werk zeg je vaak toe dat je iets zal sturen of geven en het komt er niet van! Hoe vaak komt het niet voor dat tijdens vergaderingen toezeggingen worden gedaan die iedereen daarna weer vergeet? Mogelijk is dit ook leeftijdgebonden gedrag. Vraag een tiener of hij even de tafel afruimt of zijn kamer opruimt. H/zij doet de toezegging dit te doen, maar uren later blijkt de boel er nog steeds zo te staan.

Als je er stil bij staat komt ‘ja zeggen/nee doen’ in het autochtone Nederlandse discours eigenlijk ook heel vaak voor, maar zijn we ons er niet van bewust. Er kan best wel een emotionele reactie, zoals hevige irritatie, op het verschijnsel ontstaan. Het kan best functioneren als indexicaal teken. Waarschijnlijk zijn onze codes zo vanzelfsprekend, dat we ons er niet meer van bewust zijn dat we ze zelf hanteren, dat we ook doen wat allochtone jongeren doen. Kennelijk gebeurt het op zo’n manier dat we ons niet druk maken als we er door geïrriteerd raken. Het is vaak sociaal veel wenselijker en prettiger om ja te zeggen en nee te doen. Waar ligt dan het punt waarop migranten jongeren veel meer onze irritatie oproepen,

op welk moment en door welke tekens? Waarom vergeten we dat onze eigen zoon of dochter even erge irritatie kan opwekken?

We hebben geleerd dat het vaak beter is voor alle partijen om te leren navigeren tussen de veelheid aan tekens waar we mee geconfronteerd worden, dan eenzijdig een bepaalde groep de tekens van de andere groep op te leggen. Voetbal en het gedrag op het veld blijkt een uitstekende metafoor te zijn vertrouwd te raken met allerlei situaties en de communicatie op gang te brengen die nodig is om adequaat in de Nederlandse samenleving te kunnen functioneren.

Het komt erop neer dat je je bewust wordt dat bij betekenis geven codes ingezet worden.

Afhankelijk van de code ontstaat de betekenis die je geeft aan een verschijnsel.

Ten aanzien van het voetbal als methode om immigranten voor te bereiden op de arbeidsmarkt kun je verschillende codes hanteren bij het betekenis geven aan deze activiteit:

- als je het louter als tijdverdrijf ziet, dan heeft het waarschijnlijk geen enkel nut om deze jongeren naar de arbeidsmarkt te leiden.
- als je het ziet als therapeutisch instrument waarmee sociale vaardigheden getraind worden, dan is je inschatting dat het een nuttige activiteit is, waarmee ze zich individueel kunnen ontplooiën.
- als je voetballen ziet als nabootsing van wat er in de maatschappij gebeurt, een micro niveau dat een afspiegeling is van het macro niveau van de stad om ons heen, waarmee ze leren hoe je in een team moet werken, hoe je moet omgaan met elkaar, dan krijgt voetballen in Riagg verband een integratie-bevorderend aspect.

Iedere code levert in ieder geval een ander plaatje op.

Conclusies:

Waar deze jongeren behoefte aan hebben is *de geborgenheid van een groep*, een team dat voor elkaar en met elkaar moet werken, binding met anderen, zowel ouderen als leeftijdgenoten.

Dit project staat of valt met de *vertrouwensband* tussen de jongeren en de begeleiders. De begeleiders moeten bereid zijn binding aan te gaan met de jongeren. Daarnaast is *tijd* om hun sportiviteit en groepsgevoel te laten ontstaan en vorm te geven een voorwaarde. Ruimte geven aan de jongeren en geduld zijn onontbeerlijk. Een hoge mate van creativiteit is nodig vanuit de hulpverlener.

Het behalen van de derde plaats in de competitie is een tastbaar bewijs dat deze groep allerlei vaardigheden heeft aangeleerd/ontwikkeld om samen een prestatie te kunnen neerzetten. De jongens zelf waren dol enthousiast en voelden zich sterk betrokken en 'winners'. Het leek wel een ode aan *empowerment*. De resultaten die behaald zijn, zijn concreet en bemoedigend. De inbedding in een gewone club werkt positief.

Het is een manier om erachter te komen of deze jongeren gehinderd worden door ernstige *psychotrauma's*. *Wantrouwen* staat hun functioneren in de weg en is hier direct een voortvloeisel van. Op deze manier voetballen helpt sommigen om hun psycho-trauma's te verwerken.

Het leren zien van *meer dan een mogelijkheid* is een tool waarmee ruimte geschapen kan worden. Het helpt alle betrokken partijen te leren zien dat er verschillende waarheden/werkelijkheden mogelijk zijn.

We hebben geleerd dat het vaak beter is voor alle partijen om te leren *navigeren tussen de veelheid aan tekens* waar we mee geconfronteerd worden, dan eenzijdig een bepaalde groep de tekens van de andere groep op te leggen.

Sport is een prima mogelijkheid om met deze jongeren aan het werk te gaan. Voetbal en het gedrag op het veld blijkt een uitstekende metafoor te zijn vertrouwd te raken met allerlei situaties en de *communicatie* op gang te brengen die nodig is om adequaat in de Nederlandse samenleving te kunnen functioneren.

Voor alle jongens werd het voetbalteam niet alleen de mogelijkheid te sporten, maar ook de kans *een nieuw sociaal netwerk* op te bouwen, waarin vriendschappen konden ontstaan en waarin de jongens leerden anders met elkaar om te gaan dan ze gewend waren. Er was vertrouwen gegroeid onderling.

Het werkt drempelverlagend voor groepen in de maatschappij voor wie GGZ hulpverlening een taboe is.

Aanbevelingen:

Mentoren en hulpverleners/begeleiders van deze jongeren zouden zich meer bewust moeten worden van de psycho-traumatische problematiek van deze jongeren. Hun kennis over psychotrauma zou vergroot moeten worden. Ze moeten bijgeschoold worden.

Ook op school is het noodzakelijk dat docenten weten hoe ze met deze jongeren kunnen omgaan. Als een docent niet op de hoogte is van de culturele verschillen en de psychische problemen van deze groep wordt het vertrouwen van deze kwetsbare mensen opnieuw geschonden, waardoor het oude gevoel van wantrouwen extra wordt versterkt.

Continuering van dit project is raadzaam. Het is een contra-intuïtieve manier van behandeling die de jongeren bindt en de Riagg de mogelijkheid geeft verder met deze cliënten te werken aan hun ontwikkeling.